



**Evaluatie  
Bijdrage Opdrachtgeverschap  
Mondriaan Fonds**

Rapport

Sandra Trienekens  
Augustus 2015

## Evaluatie Bijdrage Opdrachtgeverschap

|  |    |
|--|----|
| INTRODUCTIE .....  | 2  |
| 1. HET VERHAAL VAN DE DOCUMENTEN .....   | 3  |
| 2. DE COMMISSIE .....  | 15 |
| 3. REACTIES UIT HET VELD .....   | 17 |
| 4. DE BLIK VAN BUITEN .....  | 28 |
| 5. CONCLUSIES ONDERZOEK .....  | 31 |
| BIJLAGE 1 TOELICHTING ONDERZOEK.....   | 32 |
| BIJLAGE 2 ONDERZOCHE PROJECTEN EN GEÏNTERVIEWDE<br>PARTIJEN .....                  | 33 |
| BIJLAGE 3: FACTS & FIGURES: 42 GEHONOREERDE<br>PROJECTEN TUSSEN 2012 EN 2014 ..... | 34 |
| BIJLAGE 4: ANALYSE VAN TWINTIG GEHONOREERDE<br>PROJECTEN .....                     | 36 |

## Introductie

Het Mondriaan Fonds stimuleert de ontwikkeling en de zichtbaarheid van beeldende kunst en cultureel erfgoed. Om dat doel te bereiken hanteert het fonds drie speerpunten: zichtbaarheid, samenwerking en opdrachtgeverschap. Met budget voor opdrachtgeverschap stimuleert het fonds de totstandkoming van nieuw werk dat in samenwerking wordt gerealiseerd. Gezamenlijke aanvragen van publiek-private partijen, van een kunstenaar en een museum, van een museum met een universiteit en/of een maatschappelijke instelling, of van andere combinaties van aanvragers. Het Mondriaan Fonds zet in op samenwerking omdat dit zowel grote inhoudelijke als financiële meerwaarde kan hebben.<sup>1</sup>

Na een pilot in 2012 is op 1 januari 2013 de regeling 'Bijdrage Opdrachtgeverschap' van start gegaan. Deze kan door iedereen worden aangevraagd zo lang het werk publiek zichtbaar is en er een reëel honorarium is voor de kunstenaar. Zo wil het fonds een grotere betrokkenheid van culturele- en marktpartijen bij de totstandkoming van beeldende kunst in Nederland en een multiplier-effect stimuleren: het genereren van meer, verschillende geldstromen ten behoeve van de beeldende kunst. Op de Mondriaan Fonds website wordt de regeling als volgt beschreven:

"De Bijdrage Opdrachtgeverschap is bestemd voor publieke of private opdrachtgevers die openbaar toegankelijke beeldende kunstprojecten willen realiseren. Met deze bijdrage stimuleert het Mondriaan Fonds initiatieven die in samenwerking tot stand komen en waarbij het maken van beeldende kunst nadrukkelijk wordt verbonden aan het tonen ervan. De Bijdrage is bedoeld voor de productie van relevante artistiek-inhoudelijke projecten. De plannen kunnen betrekking hebben op projecten met een blijvend karakter, die eventueel door de opdrachtgever worden aangekocht, maar ook op meer tijdelijke projecten. Doel is de kwaliteit en de zichtbaarheid van de hedendaagse beeldende kunst in Nederland te vergroten voor een zo groot mogelijk publiek door de realisatie van belangwekkende, openbaar toegankelijke beeldende kunstprojecten te stimuleren die niet tot stand zouden komen zonder de bijdrage van het Mondriaan Fonds. Voor een Bijdrage Opdrachtgeverschap geldt behalve de algemene voorwaarden:

Een aanvraag kan worden ingediend door instellingen voor beeldende kunst en cultureel erfgoed en door (markt- of maatschappelijke) partijen die met kunstenaars samenwerken om bijzonder nieuw werk te realiseren. Ook een particuliere opdrachtgever kan een aanvraag indienen. De financiële bijdrage van de opdrachtgever moet in een aanvaardbare verhouding staan tot de bijdrage van het Mondriaan Fonds, die nooit hoger is dan 50%. De bij de opdracht betrokken kunstenaar moet minstens vier jaar professioneel werkzaam zijn als beeldend kunstenaar of minstens drie jaar een hbo-opleiding tot beeldend kunstenaar met een beeldende kunst-curriculum hebben gevolgd en vervolgens minimaal één jaar professioneel werkzaam zijn. Verder moet de kunstenaar artistiek-inhoudelijk actief zijn en geïntegreerd zijn in de professionele praktijk van de beeldende kunst in Nederland."

Het Mondriaan Fonds gaf Urban Paradoxes de opdracht om de regeling Bijdrage Opdrachtgeverschap te evalueren. Voor u ligt het verslag van dit onderzoek. In hoofdstuk 1 t/m 4 bied ik ruimte aan verschillende perspectieven: de documenten; de commissie; betrokkenen bij de gehonoreerde projecten; en externe partijen. In hoofdstuk 5 breng ik deze verhalen samen tot een metaverhaal en trek conclusies over hoe de regeling functioneert. Voor details over de onderzoeksaanpak verwijs ik naar bijlage 1 en voor een overzicht van de geïnterviewde personen naar bijlage 2. Bijlage 3 presenteert enkele relevante tabellen uit de analyse van alle gehonoreerde projecten in de periode van januari 2012 tot en met juli 2014 en bijlage 4 tabellen uit de analyse van de selectie van twintig projecten.

<sup>1</sup> Addendum bij het Beleidsplan 2013-2016, p. 9.

## 1. Het verhaal van de documenten

In de periode van januari 2012 tot en met juli 2014 zijn 87 aanvragen door het Mondriaan Fonds in behandeling genomen. Hiervan zijn er 42 gehonoreerd. Dit overtrof de doelstelling en de verwachting van het Fonds ruimschoots. Voor het onderzoek is een beknopte analyse gemaakt van alle gehonoreerde projecten en is een random selectie van twintig projecten nader bekeken. Ook zijn de documenten van tien afgewezen projecten onderzocht. Hieronder het verhaal wat deze documenten vertellen over de drie speerpunten van het Mondriaan Fonds en de kernelementen van de regeling.

### Wat er gemaakt wordt

#### Nieuw en locatie-specifiek werk

Zoals de regeling beoogt, is al het werk nieuw. Al het werk kan als locatie-specifiek worden begrepen, want de opdrachtgever stelt een duidelijke opdracht aan de kunstenaar(s) die context-gebonden is: het werk is geïnspireerd of reageert op de lokale omgeving (cultureel of industrieel erfgoed, landschap, buitenplaats, school, etc.). Rory Pilgrim werd gevraagd te reflecteren op bestaande land art in de provincie Flevoland. Atelier van Lieshout in Amsterdam West en Ronald van Tienhoven reflecteren op de geschiedenis van een plek, zoals die van het Frederik Hendrikplantsoen respectievelijk de Dam in Amsterdam. Kunstenaars zoals Tan, Atelier van Lieshout en Prisse werd gevraagd te reageren op de vaste (historische) collectie van een museum of op de inhoud van een aankomende tentoonstelling. Bij een derde van de 42 gehonoreerde projecten gaat het om een opdracht voor het maken van werk voor een tentoonstelling.

#### Aard van de werken

Drie van de selectie van twintig gehonoreerde projecten zijn videowerken en in dertien projecten staan schilderijen, beelden, sculpturen en/of installaties centraal. Vier werken zijn multidisciplinair en deels performatief. Rory Pilgrim en Tijs Rooijackers werken beiden met muziek. Pilgrim werkt verder met performance en film. Rooijackers verwerkt participatieve elementen en tekst in zijn werk. Het werk van Ronald van Tienhoven bestaat onder meer uit vormgeving, theater, tekst,

fotografie en film. In het project van De Châtel komen dans en beeldende kunst samen.

De regeling honoreert projecten van blijvende en van tijdelijke aard. De meeste projecten blijken werk van permanente aard op te leveren. In elf van de twintig onderzochte, gehonoreerde projecten blijft het werk permanent zichtbaar op de locatie van de opdrachtgever. Het wordt toegevoegd aan de vaste collectie van een museum of het wordt voor een periode van minimaal tien jaar geplaatst in de openbare ruimte. In het geval van vijf andere projecten met (overwegend) permanent werk, vinden de werken na afloop van het project elders een plek. Het gaat dan om werk in opdracht van presentatie-instellingen als Witte de With, DordtYart en het Stedelijk Museum Schiedam. Maar ook om een werk als Supertoll! dat uiteindelijk zijn plek in de openbare ruimte vindt en om Large Pendulum Wave, de lichtsculptuur die blijft reizen.

In vier gevallen gaat het om tijdelijk werk: de video-installaties op de brandweertoren in Maastricht zijn elk één jaar zichtbaar. Aan de performance-based werken, zoals van Rory Pilgrim in opdracht van Schouwburg Almere, van Stichting de Châtel en van Ronald van Tienhoven, is tijdelijkheid inherent – al is er in deze gevallen sprake van filmregistratie en/of het overblijven van beeldmateriaal dat deel uitmaakt van het kunstwerk.

#### Relevante artistiek-inhoudelijke projecten

De bijdrage is bedoeld voor de productie van relevante artistiek-inhoudelijke projecten. De regeling geeft geen nadere specificatie of definiëring. In het onderzoek is relevantie op de volgende manieren uitgelegd.

De projecten zijn voor de opdrachtgevers relevant, ze beantwoorden ten slotte een duidelijke vraag.

In de aanvragen van de meeste opdrachten beschrijven de opdrachtgevers en kunstenaars 'uitdagende' elementen van het project, waarin voor hen de relevantie ligt. De uitdaging zien zij met name voor de kunstenaar(s) zelf. Het werk betekent bijvoorbeeld het verleggen van zijn of haar artistieke grenzen door de schaal van het werk (Large Pendulum Wave), het interactieve element (DordtYart), de toepassing van de werkwijze in een nieuwe context (CBK/ Bilderberg), de hoeveelheid techniek die erbij komt kijken (Viewmaster, Large Pendulum Wave, Glasmuseum), of vanwege de omvang en diversiteit van het samenwerkingsverband (Van Abbe-museum, Large Pendulum Wave, Keizersrande, De Châtel). Daarnaast beogen sommige opdrachten het werk (inter)nationaal zichtbaar te maken (o.a. Witte de With). Andere opdrachten zijn uitdagend omdat de kunstwerken door een specifieke

ke doelgroep 'gebruikt' gaan worden (Gemeente Utrecht, Pauluskerk). Weer andere opdrachten zijn uitdaging vanwege de vraagstelling. Zo wil Schouwborg Almere de sociale betekenis van landschapskunst in de provincie laten onderzoeken en bestaande landschapskunstwerken tot tijdelijke vrijplaatsen voor het uittesten van nieuwe ideeën maken. Een enkele aanvraag beoogt ook het maken van een artistiek statement. Zo wil Ivo Schoofs met de Large Pendulum Wave een tegenhanger bieden aan de dominantie van gebouwenprojecties binnen de lichtkunst.

Bij zes opdrachten gaat het om meer reguliere opdrachten voor de openbare ruimte of voor een tentoonstelling van een museum of presentatie-instelling. Voorbeelden zijn Atelier van Lieshout in het Frederik Hendrikplantsoen en de opdrachten van Witte de With.

Relevantie spreekt ook uit de doelstellingen die in de projecten worden geformuleerd. De regeling laat de aanvragers vrij voor wat betreft de doelstelling van het project. Hoewel de doelstellingen daardoor divers zijn, zijn er actuele vraagstukken van artistiek/culturele aard, en in een enkel geval van sociaal-maatschappelijk aard, in de doelstellingen van de opdrachten te herkennen.

Tabel 1 (bijlage 4) geeft een indeling van de twintig geselecteerde, gehonoreerde projecten naar thematiek zoals die door de opdrachtgevers is gekozen. Meerdere projecten richten zich op het vraagstuk van het bruggen slaan tussen historische collecties en hedendaagse kunst en op de vraag naar het vormgeven van 'autonoom engagement', in de woorden van Marieke van der Lippe.

De commissie beoordeelt de relevantie door een oordeel te vellen over de artistiek-inhoudelijke kwaliteit van de aanvragen. Ze doet dit door te kijken naar de staat van dienst van de kunstenaar(s) en door het belang van het project voor de hedendaagse beeldende kunst in te schatten. Hierop gaat hoofdstuk 2 in.

### **Relatie met het publiek**

De regeling geeft geen richtlijn voor de relatie met het publiek. Wel wordt er steeds om een presentatieplan gevraagd met een toelichting op de manier waarop het werk openbaar wordt gemaakt en voor welk passend publiek. Van de geselecteerde twintig projecten blijkt ongeveer een kwart het publiek actief op te zoeken of te betrekken bij het project. Een voorbeeld is Stichting DordtYart die in de vorm van een open studio het publiek de gelegenheid geeft om het maakproces te volgen en tijdens diners in gesprek te gaan met de makers. Ook is de keuze voor Marije Vogelzang, die hoofdzakelijk met 'interactieve-voedselkunst' werkt, typerend. Interactie met 'publiek' als deel van het kunstproject is ook terug te vinden in Super-toll! (Van Abbemuseum) en Ut (Stichting De Châtel). Voor haar videotripteek interviewde Marieke van der Lippe bezoekers van de Pauluskerk. Bij de keuze voor en

de totstandkoming van De Stam van Atelier van Lieshout was een lokale ontwerpgroep betrokken.

## **Zichtbaarheid**

### **Openbaar toegankelijk**

De regeling beoogt werken te steunen die openbaar toegankelijk zijn. De regeling geeft geen nadere specificatie of definiëring. De aard van de toegankelijkheid is dientengevolge zeer verschillend. Dit hangt onder meer samen met de plekken waarop de projecten zichtbaar worden. De *facts & figures* (bijlage 3) tonen dat 21 werken uiteindelijk in de buitenruimte zichtbaar worden en 24 binnen. De buitenlocaties zijn zeer divers. Binnen de selectie van twintig gehonoreerde projecten wordt werk gerealiseerd in een stedelijk plantsoen, op een boereerf en een schoolplein, bij bestaande land-art, en op gebouwen zoals een hotel of een voormalige brandweertoren. Bij de binnenlocaties overheersen in de selectie van twintig de musea en presentatie-instellingen, al wordt er ook werk gemaakt voor een kerk en een dansvoorstelling die ook in theaters te zien was.

De projecten die buiten zichtbaar zijn, kennen vaak een hoge mate van letterlijke openbare toegankelijkheid. Publiek wordt 'onverwacht' met de werken geconfronteerd. Een voorbeeld is Stichting Keizersrande die kunstwerken tot stand laat komen op het boereerf dat toegankelijk is voor publiek en in de uiterwaarden, vol wandel- en fietsroutes, die druk worden gebruikt "in de achtertuin" van Deventer. Een ander voorbeeld is het werk van Willem Oorebeek op de gevel van het Bilderberg Hotel in Rotterdam, dag en nacht zichtbaar voor iedereen die langskomt. Het hotel ligt bovendien op een culturele as zodat het werk ook een passend publiek vindt in de bezoekers van het Museumkwartier.

Andere werken in de buitenruimte zijn in principe vrij toegankelijk, maar worden in de praktijk hoofdzakelijk door één (nieuwe) groep gebruikt. Voorbeelden hier zijn Krijn de Konings schoolplein in Utrecht en Kathrin Schlegels werk voor het terrein van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

De projecten die zich binnen manifesteren, zijn niet openbaar toegankelijk in de letterlijke betekenis van het woord 'openbaar'. Bezoekers moeten de keuze maken om deze culturele instellingen te bezoeken en de entreprijs te betalen. Deze projecten kennen echter wel een goede zichtbaarheid. Het gaat om musea die stevige bezoekersaantallen trekken, zoals het Van Abbemuseum of het

Gemeentemuseum Den Haag. Zelfs een relatief klein museum als Museum van Loon trok zo'n 25.000 bezoekers voor de betreffende tentoonstelling waarin Tans werk te zien was.

### Regionale spreiding

De *Facts & Figures* (bijlage 3) laten zien dat er een goede spreiding is tussen met name de grote en middelgrote steden. Uit de drie noordelijke provincies zijn echter geen aanvragen binnengekomen en gehonoreerd. Noord- en Zuid-Holland domineren vanwege de grote steden. Verder onderscheiden Noord-Brabant en in minder mate Overijssel zich door een grotere hoeveelheid projecten.

### Presentatie

Zoals de regeling voorschrijft, zijn in alle aanvragen presentatieplannen opgenomen. Deze beschrijven tal van inspanningen om de zichtbaarheid te vergroten voor een passend publiek. Dit gebeurt hoofdzakelijk via de reguliere PR en communicatiekanalen van de opdrachtgever. Daarnaast ontwikkelt een aantal projecten aanvullende manieren om de zichtbaarheid te vergroten:

- Het combineren van binnen en buiten: bijvoorbeeld Stichting De Châtel die de voorstelling in theaters én op straat toont.
- Het integreren van de pers in het kunstproject, zoals Ronald van Tienhoven deed met Het Parool.
- Het nieuwe werk laten reizen: het Nationaal Glasmuseum laat het werk van Caroline Prisse reizen alvorens het onderdeel te maken van de vaste collectie; Large Pendulum Wave reist langs allerlei festivals; en ook de videotriptiek van Marieke van der Lippe voor de Pauluskerk zal te zien zijn op festivals zoals Lowlands.
- Verschillende opdrachtgevers laten 'the-making-of'-filmpjes maken, onder andere Stichting De Châtel, Van Abbemuseum (videoclip online gepubliceerd), Gemeentemuseum Den Haag en het Nationaal Glasmuseum.
- Museum de Lakenhal en Stichting Keizersrande lieten apps maken om het werk, de omgeving en/of de tentoonstelling te laten beleven.
- CBK/Bilderberg laat ansichtkaarten van het werk vervaardigen.
- Het opzetten van een publieksparticipatieproject zoals "Show je stof" van Museum de Lakenhal.
- DordtYart richt een open studio in, waar bezoekers de kunstenaars aan het werk zien en kunnen ontmoeten.

De reguliere en andere inspanningen richten zich hoofdzakelijk op het informeren van mensen over het werk en op het tonen ervan na afloop van het project. De

onderzochte projecten zetten geen crowdfunding of andere manieren in om vooraf zichtbaarheid te creëren.

Een mooie gedachte om de zichtbaarheid te vergroten, maar helaas niet gerealiseerd, is het betrekken van winkeltalages aan de Hoogstraat als onderdeel van de tentoonstelling van het Stedelijk Museum Schiedam. De Erasmus Universiteit realiseert zich dat het proces van totstandkoming van een kunstwerk in de openbare ruimte vaak onzichtbaar is voor de mensen die er later het meest naar kijken. De aanvraag uit de intentie om die kloof te dichten, maar de plannen hiertoe zijn (nog) niet concreet uitgewerkt.

### Samenwerking

De Bijdrage Opdrachtgeverschap zet in op de totstandkoming van nieuw werk in samenwerking, maar laat de aanvragers vrij hier een vorm aan te geven. De vormen van samenwerking die in de projecten tot stand komen zijn dientengevolge divers. Soms bestaan ze alleen uit culturele partijen, soms zijn de verbanden breder. In veel gevallen is er sprake van een binnenste schil van enkele samenwerkingspartijen rondom het inhoudelijke deel van het project en van een bredere schil van partijen daaromheen die co-financieren. Uit de analyse blijkt niet één vorm van samenwerking beter te werken en voorbeeldstellend genoemd te kunnen worden. Hieronder een poging tot typering.

#### 1. Brede samenwerking

Minimaal vier inhoudelijke partners, waaronder de kunstenaar(s). Dit zijn interessante constructies voor de Bijdrage Opdrachtgeverschap omdat een brede samenwerking breed draagvlak en commitment betekent. Het betekent bovendien extra geld voor de beeldende kunst, indien de inhoudelijke, niet-kunst-partners ook meefinancieren. Het is in deze brede samenwerkingsconstructies dat publieke, private en commerciële partijen de handen ineen slaan.

*Uit de selectie van twintig zijn dit er acht: Stadsdeel West; Schouwburg Almere; Stichting De Châtel; Van Abbemuseum; Keizersrande; CBK Rotterdam/ Bilderberg; Large Pendulum Wave; 07:05:1945.*

Een mooi voorbeeld van lokaal draagvlak is het project van Stadsdeel West (De Stam/Atelier van Lieshout): het samenwerkingscluster bestaat uit het stadsdeel, de kunstenaar, de ontwerpgroep, een bemiddelaar en de landschapsarchitect. In de

ontwerpgroep zijn lokale partijen en bewoners vertegenwoordigd, partijen die het meest met het kunstwerk in aanraking komen na oplevering. Door deze partijen in de besluitvorming te betrekken, wordt er al vooraf draagvlak gecreëerd voor het kunstwerk. De financiële basis onder dit project is echter smal van samenstelling: Stadsdeel West draagt de helft bij uit kunst- en buurtregiegelden, de rest wordt opgebracht door het Amsterdams Fonds voor de Kunst en het Mondriaan Fonds.

Bij Large Pendulum Wave is het draagvlak en commitment van lokale partijen en bedrijven, die hun inhoudelijke kennis bijdragen en dit project sponsoren, ronduit groot. De gemeente Eindhoven subsidieert. Daarnaast zijn er sponsors onder de samenwerkingspartijen, waaronder Valmont (frame), Philips (led-verlichting), Atelier Veeger (advies) en Heeze Mechanics (mechanische componenten). De TU Eindhoven stelt haar kennis beschikbaar.

Een mooi voorbeeld van een ontmoeting tussen publieke, private en commerciële partijen is Keizersrande. De opdrachtgever is Stichting Keizersrande, tevens pachter van het land en ondernemer (boer). Stichting IJssellandschap is grondeigenaar. Het project wordt ingebed in het nationale programma Ruimte voor de Rivier van Rijkswaterstaat. Waterschap Groot Salland, provincie Overijssel en gemeente Deventer zijn de overige publieke partners. Boskalis en Witteveen+Bos zijn de commerciële partijen. Alle dragen inhoudelijk en financieel bij aan de totstandkoming van het plan. In dit kader kan ook 07:05:1945: genoemd worden. Een project waarin de kunstenaar onder andere het 4/5 mei comité, Stadsdeel Centrum, Het Parool, verschillende kunstfondsen en culturele instellingen, commerciële partijen rondom de Dam (verenigd in De Industriële Grote Club/Dam-ondernemers) en vele uitvoerende kunstenaars bijeenbracht.

In sommige brede samenwerkingsprojecten speelt een bemiddelaar een rol. In enkele gevallen is de opdrachtgever zelf de bemiddelaar zoals in de drie laatstgenoemde projecten. Als er een externe bemiddelaar is dan helpt deze bij de keuze voor de kunstenaar en begeleidt het proces, zoals in de twee eerstgenoemde projecten. In de overige projecten is geen bemiddelaar betrokken (c.q. nodig) geweest.

## **2. Opdrachtgever-bemiddelaar-kunstenaar(s)**

In deze constructie zijn over het algemeen alleen deze drie partijen betrokken. Interessant voor de Bijdrage Opdrachtgeverschap is dat in dit type samenwerking er altijd een duidelijke partner van buiten de kunst betrokken is, soms zelfs als opdrachtgever. De bemiddelaar heeft dan een logische rol: zorgen voor een goede

match en samenwerking tussen kunst en overige partijen. Ook de partijen van buiten de kunst dragen naar vermogen financieel bij.

*Uit de selectie van twintig zijn dit er vier: Pauluskerk; Gemeente Utrecht; Erasmus Universiteit; Stichting Viewmaster.*

Bij de projecten van de Gemeente Utrecht en Stichting Viewmaster is de initiatiefnemer c.q. bemiddelaar tevens opdrachtgever. De maatschappelijke partij was nog niet zo ver om die rol op zich te nemen.

## **3. Bilaterale samenwerking**

Samenwerking tussen twee culturele partijen. Een opdrachtgever uit de culturele sector (meestal een museum of presentatie-instelling) en de kunstenaar(s). Daarnaast is een aantal financiers betrokken dat zich niet met de inhoud/uitvoering van het project bemoeit. Het gaat voornamelijk om kunstfondsen en culturele stichtingen of verenigingen die steunen bij kunstaankoop.

*Uit de selectie van twintig zijn dit er acht: Witte de With; Museum de Lakenhal; Stedelijk Museum Schiedam; Museum van Loon; Gemeentemuseum Den Haag; DordtYart; Verbeke Foundation; Nationaal Glasmuseum.*

In dergelijke constructies stappen musea in de rol van opdrachtgever en nodigen een of meer kunstenaars uit om nieuw werk te maken voor een solo- of groepstentoonstelling. Bijvoorbeeld de samenwerking tussen het Nationaal Glasmuseum en Caroline Prisse of die tussen Witte de With en vijf kunstenaars. Een andere variant is er een waarin het museum een kunstenaar uitnodigt om in nieuw werk te reflecteren op de vaste (historische) collectie. Zoals in het geval van de samenwerking tussen Museum de Lakenhal en Joep van Lieshout. Of op een aankomende tentoonstelling. Zoals Folkert de Jong in opdracht van Gemeentemuseum Den Haag deed voor de tentoonstelling De Anatomische Les.

## **Bemiddelaars**

Bij de helft van de twintig onderzochte projecten speelt een bemiddelaar een rol.

*Uit de selectie van twintig zijn dit er tien: Stadsdeel West; Stichting Viewmaster; Schouwburg Almere; Pauluskerk; CBK Rotterdam /Bilderberg; Stichting Keizersrande; Museum van Loon; Gemeente Utrecht; DordtYart; Erasmus Universiteit.*

In een drietal gevallen gaat het om een bemiddelaars- of kunstadviesbureau zoals Fools on the Hill (Stadsdeel West) of Bureau Mady Management Kunstprojecten (Erasmus Universiteit). Stichting Keizersrande trekt per kunstproject een externe adviseur aan voor inhoudelijke en organisatorische begeleiding. In andere gevallen zijn het programmamakers of curatoren die bemiddelen, zoals bij het project van Schouwburg Almere en DordtYart. In de overige gevallen gaat het om een dienst Culturele Zaken of CBK die – vaak naast de rol van opdrachtgever – de taak van bemiddelaar oppakt. De taak van de bemiddelaar is soms enkel match-making, soms volgt intensieve begeleiding van de rest van het proces.

De opdrachtgevers van initiatieven die geen bemiddelaar hebben aangetrokken, zijn overwegend culturele partijen – waaronder de musea en presentatie-instellingen – met kennis van de culturele sector en met ervaring met het werken met kunstenaars. Vooral de opdrachtgevers uit de cultuursector blijken over voldoende capaciteit te beschikken om tot een goede aanvraag en een goed proces te komen. Dat betreft het merendeel van de aanvragen. Zij betrekken geen bemiddelaar of nemen zelf de rol van bemiddelaar. In de projecten met een partner (opdrachtgever) van buiten de kunst is altijd een bemiddelaar betrokken.

Uit de documenten is geen verschil in de kans op een succesvol project op te maken tussen de initiatieven die met en die zonder bemiddelaar werken. Ook uit de analyse van de tien afgewezen projecten blijkt dat slechts twee projecten met een bemiddelaar wilden werken. Daartegenover staat dat zeven van de tien afgewezen aanvragers culturele instellingen zijn met ervaring met opdrachtgeverschap. In de toelichting op de afwijzingen refereert de commissie bovendien in geen van de gevallen aan een gebrek aan vertrouwen in het project vanwege de afwezigheid van een bemiddelaar.

Alles bij elkaar maakt dit de conclusie aannemelijk dat aanvragers hun kansen op honorering niet aanwijsbaar vergroten door te werken met een bemiddelaar. Aangezien er ook geen projecten voortijdig zijn stopgezet, maakt een bemiddelaar de kans op een succesvol project blijkbaar evenmin groter of kleiner. Wel is er een verschil in relevantie: vooral in de projecten met opdrachtgevers van buiten de kunst vervult de bemiddelaar een duidelijke aanvullende rol.

### **Opdrachtgevers**

In de omschrijving van de regeling staat: “Aanvragen kunnen worden ingediend door instellingen voor beeldende kunst en cultureel erfgoed als ook door (markt) partijen en particulieren.” De analyse van alle 42 gehonoreerde projecten tussen januari 2012 en juli 2014 geeft het volgende beeld voor wat betreft het type op-

drachtgever (zie bijlage 3): het overgrote merendeel van de opdrachtgevers wortelt in de culturele sector. Het betreft veelal kleine culturele stichtingen of verenigingen die optreden als opdrachtgever en aanvrager (16 in totaal). Deze stichtingen lopen uiteen van Kunstvereniging Diepenheim tot Stichting Fabriek Magnifique. Een bijna even groot deel van de opdrachtgevers/aanvragers bestaat uit musea en presentatie-instellingen (14 in totaal).

Er zijn zes opdrachtgevers c.q. aanvragers van buiten de culturele sector. Vijf daarvan maken deel uit van de selectie van de twintig onderzochte projecten: Stadsdeel West; Pauluskerk; Stichting Keizersrande; Erasmus Universiteit; Gemeente Utrecht.

Conclusie: kunst- en erfgoedinstellingen weten de regeling beter te vinden dan bijvoorbeeld marktpartijen, andere maatschappelijke organisaties en particulieren. Ook onder de afgewezen partijen zijn culturele instellingen in de meerderheid (7 van de 10).

Voor alle opdrachtgevers uit de selectie van twintig geldt dat ze naast de opdracht ook de context voor het werk geven, al dan niet in de vorm van een specifieke vraag aan de kunstenaar. Daarnaast werken vrijwel alle opdrachtgevers nauw samen met de kunstenaars bij de conceptvorming, totstandkoming en plaatsing van het werk. In elf projecten is de opdrachtgever naast initiator en co-financier ook de koper van het kunstwerk of tracht een koper aan te trekken (zie verder hieronder bij Financiële zaken).

In drie projecten neemt de aanvrager – Viewmaster, Dark Matter, Van Tienhoven – een vierdubbelrol op zich. Zij zijn initiator, opdrachtgever, bemiddelaar en producent van het kunstwerk waartoe de opdracht wordt verstrekt. Dit toont ondernemerschap van de kunstenaar. Het laat ook zien dat samenwerkingspartners, zeker uit sectoren van buiten de kunst, niet meteen bereid zijn het opdrachtgeverschap op te pakken. Zo wist bijvoorbeeld Stichting Viewmaster de Wijkontwikkelingsmaatschappij te overreden om voor het eerst met kunst te werken. Deze maatschappij wilde echter ten minste een keer het proces doorlopen alvorens er de *lead* in te nemen.

### **Publieke, maatschappelijke, commerciële en particuliere samenwerkingspartners**

De regeling stelt geen voorwaarden aan de samenstelling van de samenwerkingspartners. Toch is het interessant om te zien wie er van buiten de kunstsector bij de regeling betrokken is en waar er nog kansen liggen.

Hoewel slechts zes van de twintig onderzochte opdrachtgevers van buiten de kunst komen, is bij driekwart van de twintig onderzochte, gehonoreerde projecten



een publieke, maatschappelijke, commerciële en/of particuliere partij betrokken als samenwerkingspartner. De partijen variëren van een sierbestravingsbedrijf tot Philips; van een stadsdeel tot een landelijk programma.

Tabel 2 (bijlage 4) geeft inzicht in de niet-culturele partners: het aantal samenwerkingspartners uit sociale of maatschappelijke sectoren is klein. Het aandeel van particulieren is vrijwel nihil. DordtYart en Soledad Senlle Art Foundation zijn te begrijpen als particuliere mecenas.

De rol van de partijen van buiten de kunst verschilt. Sommige partijen zijn inhoudelijk betrokken, andere zijn alleen financier.

### **Culturele samenwerkingspartners**

De projecten betrekken ook culturele samenwerkingspartners, zowel inhoudelijk als voor financiële ondersteuning. De inhoudelijke samenwerking tussen de culturele partijen komt redelijk vanzelfsprekend tot stand en bouwt vaak voort op bestaande relaties. In een enkel geval betreft dat een buitenlandse partner, zoals Spring Workshop Hong Kong (Witte de With) of Verbeke Foundation. Meestal gaat het om samenwerking met Nederlandse collega-instellingen en/of kenniscentra. Zo ziet Museum de Lakenhal zichzelf als netwerkmuseum en werkt binnen de nieuwe collectie-presentatie – waar het werk van Atelier Van Lieshout deel van uitmaakt – samen met andere musea.

Ook worden vaak kleine culturele bedrijven of individuele kunstenaars aangetrokken. Een voorbeeld zijn de audiovisuele bedrijven, acteurs, fotografen en muzikanten die werk vonden binnen 07:05:1945: of Pilgrims project.

Binnen de kunstsector is er dus sprake van spin-off van de gehonoreerde projecten. Op enkele projecten na, worden bij de twintig geselecteerde initiatieven andere culturele partners en/of uitvoerende kunstenaars betrokken.

### **Kunstenaars**

De analyse van de documenten laat zien dat de opdrachtgevers van de twintig onderzochte projecten de regeling hoofdzakelijk hebben aangegrepen om opdrachten te verstrekken aan ervaren kunstenaars met meer dan zes jaar ervaring en met een uitgebreide (inter)nationale staat van dienst. Misschien niet geheel onlogisch: DordtYart schrijft expliciet in haar aanvraag dat de honoraria van vijf van de kunstenaars met wie ze wil werken het eigen budget overschrijden en dat dit de aanleiding vormt om bij het Mondriaan Fonds in te dienen.

Een aantal van deze ervaren kunstenaars figureert in meerdere gehonoreerde aanvragen, onder andere Krijn de Koning, Lucas Lenglet en Atelier Van Lieshout. Enkele van de twintig onderzochte projecten werken (ook) met (relatief) jonge kunstenaars. Schouwburg Almere geeft de opdracht aan Rory Pilgrim en de Erasmus Universiteit kiest voor werk van Kathrin Schlegel. Stichting Keizersrande geeft

in een van de zes deelprojecten de opdracht aan Grondvormen, bestaande uit relatief jonge kunstenaars. Onder recentere toekenningen – niet meegenomen in deze evaluatie – bevindt zich een aantal projecten dat *juist* met jonge kunstenaars werkt. Steun van het Mondriaan Fonds geeft jonge kunstenaars de mogelijkheid om hun portfolio verder uit te bouwen. De steun geeft opdrachtgevers vertrouwen in het geval de uitkomst van een project met een jonge kunstenaar mogelijk minder gewis is.

### **Passende samenwerking**

De ontstane samenwerkingsverbanden zijn door de bank genomen passend bij de doelstellingen van het betreffende project. Dat wil zeggen: als het doel is een verbinding met de wijk aan te gaan, is er een partner uit de wijk betrokken. Als het doel is werk te creëren in de uiterwaarden, zijn water- en landschapsorganisaties betrokken. Als het doel cultureel is, zijn relevante culturele partners betrokken. Tegelijkertijd liet het onderzoek al zien dat er minder vaak sprake is van een brede en/of intersectorale samenwerking. Dat wil zeggen dat als het doel cultureel is – zoals bijvoorbeeld in de opdrachten van musea – er bijvoorbeeld geen maatschappelijke partners betrokken zijn om het draagvlak te vergroten of anderszins betrokkenheid te genereren. Als de opdracht van een maatschappelijke partner komt, is er niet bij voorbaat een culturele partner betrokken die in een later stadium bijvoorbeeld kan helpen bij het zichtbaar maken van het werk.

### **Evaluatie door de opdrachtgever**

Van negen van de twintig geselecteerde, gehonoreerde projecten was het eindverslag beschikbaar. De overige projecten liepen ten tijde van het onderzoek nog of er was nog geen verslag beschikbaar.

Opvallend is dat geen enkel project gedurende het traject om wat voor reden dan ook is stopgezet of afgeblazen. Tegen het licht van de eigen doelstellingen evalueren de opdrachtgevers de projecten in de eindrapportages overwegend positief.

Een aantal positief beoordeelde elementen springt eruit:

- De kunstenaar is artistiek gegroeid.
- De samenwerking is vruchtbaar geweest.
- De beoogde publieksaantallen zijn (ruimschoots) behaald.
- Het museum is geslaagd in de aankoop van (een deel van) het werk.
- Spin-off voor de kunstenaar: het project resulteerde in nieuwe opdrachten van andere opdrachtgevers.

Enkele evaluaties ter illustratie:

#### *Samengevat uit het eindverslag van het Van Abbemuseum*

Het Van Abbemuseum vindt dit project een voorbeeld van hedendaagse kunst die ook interessant is voor andere kunstenaars. En die kan bijdragen aan sympathie voor beeldende kunst onder jongeren. Het museum noemt de zes maanden van Rooijackers in Het Oog in al zijn facetten zeer succesvol. De samenwerking tussen de kunstenaar, rapper, Tante Netty en het Van Abbemuseum is vruchtbaar gebleken. Het project heeft vele honderden bezoekers extra naar het museum getrokken. Er is veel media-aandacht voor project geweest. Dit project past in Van Abbes beleid om meer verbindingen aan te gaan met stad. Door investering van het museum in het artistieke fundament van het project waarborgt het een kwalitatieve basis van het project in fase 2 in de wijk. Supertoll! zal zich uitrollen over tien in plaats van drie wijken van Woensel, mede door samenwerking met een Eindhovense woningcorporatie. Gemeente Eindhoven heeft toegezegd in het permanente kunstwerk te investeren. Er komt een publicatie over de drie fasen. Cross-over van beeldende kunst en rap noemt het museum kenmerkend voor deze tijd en het heeft opgeleverd wat het Van Abbemuseum ervan verwachtte met betrekking tot participatie, verspreiding en voorbeeldfunctie. Het project is een belangrijke stap in de carrière van Rooijackers gebleken: het heeft gezorgd voor artistieke ontwikkeling en getoond dat hij samenwerking tussen kunst en maatschappij kan bewerkstelligen zonder afbreuk te doen aan de artistieke kwaliteit. Hoog inzetten met een bekend museum en dito rapper maakte dat welzijnsorganisaties en corporaties zich aan het project wilden verbinden. Een grote branchevereniging van zorginstellingen heeft Tijs een nieuwe opdracht gegeven.

#### *Samengevat uit het eindverslag van het Nationaal Glasmuseum*

Het Glasmuseum noemt het project een succes. Het was een leerzame en boeiende ervaring om bij de realisatie van het kunstwerk betrokken te zijn. Door het gevoel van eigenaarschap kreeg het museum een extra directe relatie tot de kunstenaar. De kunstenaar maakte haar grootste werk tot nu toe. Door de aankoop wordt de collectie van het museum uitgebreid en de relatie van het museum met hedendaagse beeldende kunst op hoog niveau uitgebouwd. Het museum spreekt over "twee-voor-de-prijs-van-een": doordat het nieuwe werk bijzonder werd, nam ook de artistieke betekenis van de solotentoonstelling van Prisse toe. Reacties van publiek en pers waren positief. De kunstenaar zelf schrijft dat het nieuwe werk een sterke impuls heeft gegeven aan haar ontwikkeling. Door steeds meer over glasblazen te leren, kan ze nu grote delen van

haar werk zelf vervaardigen. Ze heeft nadien uitnodigingen voor lezingen en gastlessen ontvangen.

#### *Samengevat uit het eindverslag van DordtYart*

Stichting DordtYart stelt vast dat de vijf kunstenaars zich aan het inhoudelijk uitgangspunt van DordtYart hebben gehouden. Bezoekers waarderen de keuze van kunstenaars, de werken en inrichting van de hal. De kunstenaars toonden zich communicatief en bezoekers kregen van de kunstenaars voldoende toelichting op hun vragen. Ook de kunstenaars zelf evalueren het project positief. Sommigen hebben het over een van hun belangwekkendste of grootste werken die ze tot nu toe hebben gemaakt. Anderen waardeerden de ruimte om te experimenteren en menen dat er interessante discussies met het publiek hebben plaatsgevonden. Over de beoogde synergie tussen de kunstenaars onderling zijn de meningen meer verdeeld.

De Gemeente Utrecht is positief over het ontwerp en de samenwerking. De enige kanttekening in het eindverslag is het feit dat het concept vereenvoudigd moest worden omdat het anders niet financieel haalbaar was voor het schoolbestuur.

#### **Meerwaarde samenwerking**

De samenwerking wordt door de opdrachtgevers omschreven als intensief en positief. Daarbij worden twee factoren van de samenwerking in meerdere aanvragen en eindverslagen genoemd als meerwaarde:

#### *Elkaar versterken op individuele doelstellingen*

Veel aanvragen reppen van 'wederzijdse dienst' of uitruil. Het Van Abbemuseum zoekt naar manieren om het museum met de stad te verbinden, het project van Rooijackers gaf daar mede vorm aan. Stichting Keizersrande onderzoekt de nieuwe, hedendaagse identiteit van het boerenbedrijf en Grondvormen geeft daar mede invulling aan. Museum de Lakenhal schrijft dat het beeld van Atelier Van Lieshout de sociaaleconomische geschiedenis aanstipt en daardoor een aanvulling vormt op de bestaande collectie. In ruil krijgen de kunstenaars de gelegenheid om artistieke verkenningen te doen, werk te maken en zichtbaar te worden. Een ander voorbeeld is Verbeke Foundation die een locatie, dertien containers en een archief heeft; BKKC heeft kennis en ziet urgentie in het vraagstuk van archivering en het omgaan met nalatenschappen.

Bij de technische projecten is de samenwerking vaak gebaseerd op de behoefte van de kunstenaar aan specifieke technische of materiaalkennis. Bij de producent

bestaat er interesse in het experiment met zijn product of materiaal in andere omstandigheden. Zo interesseerde firma Dupont zich voor de grootschalige toepassing van het materiaal Corian in het werk van Oorebeek. Ook als het niet meteen tot technische innovatie leidt, zien specialistische bedrijven de betrokkenheid bij het kunstproject als een interessante afwisseling op het gebruikelijke werk- en productieproces. Dit schrijven onder meer de verschillende bedrijven betrokken bij de constructie van Large Pendulum Wave.

#### *Inhoudelijke verdieping*

Het opdrachtgeverschap wat de regeling Bijdrage Opdrachtgeverschap stimuleert, kenmerkt zich door een intensieve samenwerking tussen de opdrachtgever die een duidelijke vraag vanuit zijn context aan de kunstenaar(s) stelt en de kunstenaar die een hoge mate van artistieke vrijheid krijgt om de opdracht uit te voeren. De processen kunnen daarom als 'autonomie in dialoog' worden getypeerd. De intensieve samenwerking zorgt ervoor dat de context en de kunst naar elkaar toe bewegen. Er ontstaat wederzijdse betrokkenheid en inhoudelijke verdieping zonder dat dit de artistieke regie van de kunstenaar in de weg staat. In de ervaring van de opdrachtgevers en de kunstenaars worden context en kunst daar (kwalitatief) sterker van. Onder andere Museum van Loon en het Gemeentemuseum Den Haag schrijven expliciet dat in de vele gesprekken met de kunstenaars het concept voor de tentoonstelling en het ontwerp voor het kunstwerk inhoudelijk steeds beter op elkaar afgestemd raakten.

Daarnaast zijn er per project vaak nog specifieke meerwaarden genoemd. Bijvoorbeeld de verrijking van de collectie met een hedendaags beeldende kunstwerk. Of het werken met een kunstenaar biedt een welkom alternatief. De gemeente Utrecht en met name de school zien de meerwaarde van de samenwerking voor de leerlingen. Het concept van De Koning geeft herkenbaarheid, eenduidigheid en functionaliteit, en daarnaast kunstbeleving en creatieve inspiratie. De school heeft niet hoeven kiezen voor een standaardoplossing voor de buitenruimten en afscheidingen met de straat. In goede samenwerking is bovendien duidelijk geworden dat een totaalconcept beter is dan een los kunstwerk (de initiële opdracht).

### **Financiële zaken**

Naast algemene financiële voorwaarden geldt voor de regeling dat het Mondriaan Fonds maximaal vijftig procent van de kosten draagt en dat er in een reëel honorarium voor de kunstenaar wordt voorzien. Aan de algemene en deze twee specifieke

voorwaarden wordt in alle onderzochte gevallen voldaan. Hieronder volgen de overige inzichten die uit de analyse van de financiële aspecten rollen.

#### **Financieringsmodellen**

Een eenduidige clustering laat zich niet eenvoudig maken; de financieringsvarianten zijn bijna even talrijk als het aantal geselecteerde projecten. Bovendien laten de geldstromen zich moeilijk typeren. Zo vallen onder cultuurfondsen in tabel 3 (bijlage 4) zowel de publieke als private cultuurfondsen. Ook bij 'culturele instellingen' is de uitsplitsing naar publiek en privaat achterwege gelaten omdat individuele musea vaak zelf al publiek-private constructies zijn. 'Publieke cultuurgelden' refereren aan gemeentelijke of provinciale diensten Kunst & Cultuur, CBK's, BKV-gelden, of andere voor kunst geormerkte, publieke middelen.

Eén mogelijke clustering is die naar financieringsstromen uit de cultuursector, uit overige publieke sectoren en/of uit commerciële sectoren (zie tabel 3, bijlage 4). Op deze manier geanalyseerd, tonen de twintig onderzochte projecten het volgende beeld: de helft van de projecten ontvangt enkel financiering vanuit de cultuursector. Met de cultuursector wordt in dit geval bedoeld: de publieke en private culturele instellingen die bij de projecten betrokken zijn, zoals musea en culturele stichtingen, die vaak zelf opdrachtgever zijn én co-financieren, evenals private en publieke cultuurfondsen, publieke cultuurgelden, en in één project ook recettes. De andere helft van de aanvragers weet aanvullende financieringsstromen – van buiten de kunst – te mobiliseren. Uit de interviews, waaronder die met Viewmaster, blijkt dat de mogelijkheid van een matchingsconstructie met het Mondriaan Fonds potentiële opdrachtgevers of samenwerkingspartners vaak over de streep haalt. Hierop wordt in hoofdstuk 3 (p.18) nader ingegaan.

#### **Multiplier**

Aan het merendeel van de tien onderzochte projecten met enkel financiering uit de cultuursector, draagt het Mondriaan Fonds de helft bij aan de begroting. Bijvoorbeeld van fase 1 van het project van het Van Abbemuseum, van Land Art Live of van de Erasmus Universiteit. Voor deze projecten geldt een multiplier van 2.<sup>2</sup> In

---

<sup>2</sup> Onder multiplier verstaan we in dit onderzoek de factor waarmee de investering van het Mondriaan Fonds wordt vermenigvuldigd met financiering uit overige bronnen. Zo geformuleerd wekt de multiplier de suggestie dat de investering van het Mondriaan Fonds de financieringsbron is die de overige middelen genereert. Dit is niet juist. Begrotingen zijn grotendeels rond (overige financiers hebben al toegezegd) alvorens aanvragers zich tot het Fonds richten.

enkele gevallen ligt deze factor veel hoger, zoals in het geval van stichting De Châtel (multiplier = 5,9).

Voor de tien projecten die ook financiering van buiten de kunst hebben gegeneerd, geldt dat de niet-culturele bijdragen vaak wezenlijk kleiner zijn dan de culturele financieringsstromen. In enkele uitzonderingen komt juist een aanzienlijk bedrag uit overige financieringsstromen. De multiplier – de factor waarmee de culturele investering (Mondriaan en overige cultuurgelden) met financiering uit overige sectoren wordt vermenigvuldigd – varieert van minimaal 1,04 (Pauluskerk) tot maximaal 8,5 (gemeente Utrecht).

### **Aankopen**

In elf van de twintig geselecteerde, gehonoreerde projecten is er sprake van aankoop of blijft het werk (permanent) op het grondgebied of in het gebouw van de opdrachtgever beschikbaar. Dit is vrijwel altijd het geval bij werk in de buitenruimte of in opdracht van een niet-culturele partij. Ook de meeste musea in de onderzochte selectie hebben het werk aangekocht. Soms met steun van stichtingen als Stichting Stokroos of de Vereniging Rembrandt die de financiering van de aankoop van kunstwerken ondersteunen.

*Uit de selectie van twintig zijn dit er elf: Museum de Lakenhal; Museum van Loon; Gemeentemuseum Den Haag; Verbeke Foundation; Nationaal Glasmuseum; Pauluskerk; Erasmus Universiteit; Stadsdeel West; CBK Rotterdam/Bilderberg; Van Abbemuseum; Stichting Keizersrande.*

Ook wanneer de opdrachtgever het werk aankoopt, wordt in een honorarium voor de kunstenaar voorzien. Wel zijn onverwachte gebeurtenissen gedurende het project soms van invloed op het honorarium van de kunstenaar. Zo wees de Vereniging Rembrandt de aanvraag van Museum van Loon om de aankoop van het werk van Tan te co-financieren af. Het museum heeft het werk toch aangekocht, met de afspraak dat Tan geen honorarium zou krijgen. Een vergelijkbaar geval is het Gemeentemuseum Den Haag die het werk van De Jong zelf aankocht nadat de particuliere verzamelaar, die het werk zou kopen, zich terugtrok. In overleg werd De Jongs honorarium gehalveerd. In beide gevallen wordt ervan uitgegaan dat de kunstenaars nog aan het werk zullen verdienen door de verkoop van (delen van) hun werk.

Uit de eindverslagen blijkt dat de intensieve samenwerking en de band die er daarbij ontstaat tussen opdrachtgever en kunstenaar, ervoor zorgen dat de opdrachtgever zich harder inspant om tot aankoop van (een deel van) het werk over

te kunnen gaan – ook als verenigingen en private verzamelaars die de kunst-aankoop kunnen steunen, aanvragen daartoe afwijzen. En vice versa: de wetenschap dat men het werk in bezit krijgt, leidt tot een intensievere samenwerking.

Opdrachtgevers die niet aankopen zijn presentatie-instellingen of stichtingen zoals DordtYart die geen collectie opbouwen of ruimte hebben voor het permanent presenteren van werk. Of het betreft opdrachten voor bijvoorbeeld performatief werk.

### **Honoraria kunstenaars**

De honoraria van de kunstenaars lopen sterk uiteen (tabel 4, bijlage 4). Vier kunstenaars ontvingen een honorarium van minder dan €5.000. Dit zijn kunstenaars die uitgenodigd zijn om groepswork te maken.

Eén kunstenaar ontving een honorarium van €3.600. In de aanvraag wordt de reden hiervoor gegeven: de opdrachtgever wil de verhouding tot vergoedingen voor overige werkzaamheden binnen de organisatie niet verliezen.

Het hoogste honorarium ging naar een relatief jonge kunstenaar in een grootschalig project in de openbare ruimte (€60.000).

Als de hoogte van het honorarium wordt afgezet tegen de hoogte van de totale projectbegroting dan varieert het percentage in de helft van de 20 onderzochte projecten tussen de 15 en 25 procent. Een kwart van de projecten scoort lager met een honorarium van tien procent of minder van de totale begroting.

Als de hoogte van het honorarium wordt afgezet tegen de duur van het project (c.q. de geschatte duur van de actieve inzet van de kunstenaar) dan verandert het beeld opnieuw en zijn de verschillen soms groot. Bijvoorbeeld: bij projecten met een looptijd van een jaar ontvangen sommige kunstenaars een honoraria variërend van €12.000 tot €20.000, terwijl het honorarium in andere projecten met eenzelfde tijdsduur €6.000 bedraagt.

Het gangbare bedrag voor een schetsontwerp ligt tussen de €1.000 en €1.500. Uitzonderingen zijn De Lakenhal en de Erasmus Universiteit die een wezenlijk hoger bedrag rekenen voor de ontwerp/onderzoeksfase.

Op de Pauluskerk na is er in de aanvragen geen toelichting of verantwoording te vinden over de hoogte van het honorarium. Ook wordt in de aanvragen geen melding gemaakt van overige financiële afspraken (gebruik van atelierruimte o.i.d.). In de eindverslagen wordt geen melding gemaakt van strubbelingen over de honoraria tijdens de projecten.

### **Crowdfunding**

Crowdfunding is geen voorwaarde binnen de Bijdrage Opdrachtgeverschap. Wel neemt de commissie het positief mee in de afweging als er sprake is van crowdfunding in een aanvraag. Uit de analyse blijkt dat op het moment van aanvragen geen van de onderzochte projecten crowdfunding heeft inzet. De aanvraag van de Gemeente Utrecht is de enige waarin de intentie expliciet werd uitgesproken. Omgekeerd bestaat er een Voordekunst-filmpje van Van Tienhoven op internet, al staat er niets over crowdfunding in de aanvraag. In beide gevallen blijkt uit de financiële afrekening dat er daadwerkelijk crowdfunding is gerealiseerd.

## Het verhaal van de documenten samengevat:

| Elementen uit Bijdrage Opdrachtgeverschap zoals geformuleerd op de website (zie p. 2) | Wat laten de twintig gehonoreerde projecten zien?  |
|---|--|
| <b>Publiek-private opdrachten</b>   | Variatie in type, aantal en samenstelling van de partners is groot. Er bevinden zich zoals beoogd publieke en private opdrachtgevers en samenwerkingspartners onder de betrokken partijen. De formulering 'publiek-privaat' in de omschrijving van de regeling is verwarrend omdat het geen voorwaarde is dat er altijd sprake is van tenminste één publieke en één private partner. Bovendien is het onderscheid tussen publiek en privaat niet mogelijk, zoals in het geval van veel musea.  |
| <b>Opdrachtgeverschap</b>   | In alle projecten is sprake van een duidelijke opdrachtgever. Partijen van buiten de kunst zijn in de minderheid onder de opdrachtgevers: in het totaal zijn er aanvragen gehonoreerd van zestien kleine culturele stichtingen, veertien musea en presentatie-instellingen, zes overige culturele instellingen en zes opdrachtgevers van buiten de kunst. Sociale en maatschappelijke samenwerkingspartners, bedrijven en particulieren zijn ondervertegenwoordigd als opdrachtgevers. Hoewel de intentie van de regeling ook is om meer opdrachtgevers van buiten de kunst te betrekken, blijkt de regeling ook van belang voor de culturele instellingen als opdrachtgever. De culturele instellingen hebben zich duidelijker gecommitteerd aan het maken van kunstwerken en de financiering daarvan. In musea zijn projecten mogelijk gemaakt waartoe de budgetten van musea niet altijd meer toereikend zijn. Via de regeling worden de culturele instellingen gestimuleerd om opdrachten te realiseren in samenwerking met andere partijen. De opdrachtgevers nemen verschillende rollen op zich: initiator, co-financier, samenwerkingspartner, vaak ook koper van het werk, soms ook bemiddelaar en in enkele gevallen zelfs uitvoerder van het werk. |
| <b>Openbaar toegankelijk</b>  | Geen enkel werk is ontoegankelijk. Ongeveer de helft van de projecten wordt in de buitenruimte en de rest wordt binnen zichtbaar. In het eerste geval zijn ze meestal in hoge mate openbaar toegankelijk. De werken binnen zijn niet letterlijk openbaar: die moet het publiek bewust opzoeken en ervoor betalen. Desalniettemin gaat het in het geval van de musea om instellingen met grote bezoekersaantallen. Over toegankelijkheid van het werk laten de aanvragen en eindverslagen zich niet uit. Een kwart van de onderzochte projecten zoekt een directe relatie met het publiek op. Er zijn meer projecten gehonoreerd in steden, in de Randstad en in Noord-Brabant dan in het landelijk gebied en in andere provincies.   |
| <b>Samenwerking</b>   | De samenwerkingspartners zijn divers. Vrijwel alle betrokkenen zijn positief over de vaak intensieve samenwerking: de partners versterken elkaar en er vindt inhoudelijke verdieping plaats. Acht van de twintig onderzochte projecten kennen een brede samenwerking tussen publieke, commerciële en/of maatschappelijke partners. Vier projecten hebben een opdrachtgever-bemiddelaar-kunstenaar-constructie. Hierin is ook altijd een partij van buiten de kunst betrokken. Daarnaast bestaan acht van de twintig projecten uit samenwerking tussen enkel een culturele instelling en kunstenaar(s). Vijf van de twintig projecten betrekken geen enkele samenwerkingspartner van buiten de cultuur.   |
| <b>Relevante, artistiek-inhoudelijke projecten</b>                                    | De werken kunnen begrepen worden als site-specific: ze antwoorden op een vraag van de opdrachtgever (meestal reflectie op context/omgeving) en zijn daarmee voor de opdrachtgever relevant. De commissie oordeelt of de werken artistiek-inhoudelijk relevant zijn binnen de beeldende kunst en kijkt naar de kwaliteit van het oeuvre van de kunstenaar. De meeste opdrachten geven de kunstenaar de gelegenheid een stap in zijn/haar ontwikkeling te zetten. De uitvoering van het werk betreft 'autonomie in dialoog': vaak een intensief gesprek tussen opdrachtgever en kunstenaar, met artistieke vrijheid voor de kunstenaar in de uitwerking van het concept.   |

|  |   |
|--|---|
| <b>Elementen uit Bijdrage Opdrachtgeverschap zoals geformuleerd op de website (zie p. 2)</b> | <b>Wat laten de twintig gehonoreerde projecten zien?</b>  |
| <b>Projecten gericht op maken en tonen van beeldende kunst</b>                               | Alle werken zijn nieuw en worden allemaal voor kortere of langere tijd getoond, zoals de regeling beoogt.   |
| <b>Tijdelijk of permanent karakter van de werken</b>   | In elf van de twintig onderzochte projecten blijven de werken permanent zichtbaar op de locatie van de opdrachtgever. De vier performance-based projecten zijn gedocumenteerd en daarover blijft beeldmateriaal beschikbaar.  |
| <b>Opdrachtgevers voorzien eventueel ook in de aankoop van het werk</b>                      | In elf van de twintig projecten is dit het geval.   |
| <b>Zichtbaarheid</b>   | Opdrachtgevers werken aan zichtbaarheid, veelal via reguliere communicatie- en publiciteitskanalen (van de culturele instellingen die opdrachtgever zijn). Bij een aantal projecten is hierop een aanvulling bedacht door het werk te laten toeren, een 'making-of'-filmpje te maken of een klein publieksparticipatieproject op te zetten.   |
| <b>Financiering</b>  | De bijdrage van het Mondriaan Fonds is maximaal 50% en er is dus sprake van matchingsgelden (multiplier). Bij de helft van de twintig projecten betreft matching alleen culturele middelen (publieke en private cultuurfondsen). Slechts in twee van de twintig projecten komen zowel cultuur-, maatschappelijk- als bedrijf/sponsorgeld samen. De bijdragen van buiten de cultuursector lopen sterk uiteen van €1.000 tot meer dan €300.000.<br>Alle aanvragen voorzien in een honorarium voor de kunstenaars, zoals de regeling beoogt. De netto honoraria variëren sterk in hoogte. Ze beslaan in het merendeel van de projecten tussen de 15 en 25% van de totale begroting. Crowdfunding is geen voorwaarde en wordt ook niet ingezet. |
| <b>Type kunstenaar</b>   | Het overgrote merendeel van de projecten werkt met ervaren kunstenaars (meer dan zes jaar ervaring en met een (inter)nationale staat van dienst). Er is een selecte groep kunstenaars die in meerdere gehonoreerde aanvragen fungeren. Slechts enkele projecten zetten in de onderzochte periode minder ervaren en/of minder bekende kunstenaars in.  |
| <b>Het betreft werk dat niet tot stand gekomen was zonder steun Mondriaan Fonds</b>          | Dat is moeilijk te bewijzen in de aanvraag. Uit een steekproef van de afgewezen aanvragen blijkt dat verschillende projecten toch zijn gerealiseerd.  |
| <b>Overige elementen:</b>  |   |
| <b>Doelstellingen van de projecten</b>   | De regeling is open en geeft geen richtlijn voor het onderwerp, doel of thema van de opdrachten. Die komen voort uit de situatie van de opdrachtgever. De thema's liggen hoofdzakelijk op het vlak van uitdagingen in de kunst/cultuursector en in enkele gevallen op het maatschappelijk vlak.   |
| <b>Bemiddeling</b>   | Dit is geen voorwaarde, maar de helft van de projecten blijkt met een bemiddelaar te werken, wiens taak varieert van enkel matchmaking t/m intensieve begeleiding van het proces. Het wel of niet werken met een bemiddelaar blijkt geen verschil te betekenen in de kans op een succesvolle aanvraag of project.   |
| <b>Spin-off</b>  | Dit is geen voorwaarde, maar wel een uitkomst van de gehonoreerde projecten. Deze genereren spin-off binnen de kunstsector doordat er andere culturele instellingen of uitvoerende kunstenaars een (betaalde) rol vervullen in de initiatieven. Spin-off wordt ook gegenereerd doordat er samenwerkingspartners en/of financierende partijen van buiten de kunstsector betrokken raken. De spin-off uit zich dan zowel in een bredere betrokkenheid bij, als in meer middelen voor de beeldende kunst. Ten slotte is er spin-off voor de kunstenaar die nieuwe projecten binnenhaalt.   |
| <b>Zelfevaluatie door opdrachtgever</b>  | Geen enkel project is voortijdig stopgezet. Tegen het licht van de eigen doelstellingen worden de projecten door de opdrachtgevers positief geëvalueerd. Vooral over de intensieve samenwerking bestaat enthousiasme.   |

## 2. De commissie

Op de website van het Mondriaan Fonds staat te lezen:

“Bij het beoordelen van de aanvraag kijkt de adviescommissie eerst naar het werkplan en het presentatieplan die ten grondslag liggen aan de samenwerking, om na te gaan of de samenwerking meerwaarde heeft voor het oeuvre van de kunstenaar en voor de reguliere praktijk van de opdrachtgever. Als dat het geval is, hanteert de adviescommissie vervolgens zes criteria in onderlinge samenhang:

- De vraag of het oeuvre dat de kunstenaar tot het moment van de aanvraag heeft opgebouwd is van belang voor de hedendaagse beeldende kunst en van de ontwikkeling van het werk wordt hetzelfde verwacht. Belangrijk daarbij is de samenhang tussen de artistieke uitgangspunten van de kunstenaar en de wijze waarop deze tot uitdrukking komen in het werk. Daarbij kan onder andere worden gekeken naar de inhoudelijke betekenis van het concept, de verbeeldingskracht van de kunstenaar en de beheersing van de gekozen middelen. Verder wordt bekeken hoe werk en opvattingen van de aanvrager zich verhouden tot de historische en actuele context.
- De onderzoekende en/of vernieuwende houding van de kunstenaar, de manier waarop hij naar buiten treedt en een publiek voor zijn werk probeert te vinden, de manier waarop hij zijn kunstenaarschap in artistiek en/of economisch rendement wil omzetten en de allianties die hij aangaat om zijn werk geproduceerd te krijgen.
- De haalbaarheid van het voorstel, zowel financieel als inhoudelijk.
- Indien van toepassing, de manier waarop de ontwikkeling en zichtbaarheid van het werk wordt gewaarborgd en zorg wordt besteed aan beheer en behoud.
- Rol en kwaliteit van de opdrachtgever.
- Context van de ingediende plannen.”

In het onderzoek zijn geen commissieleden geïnterviewd, maar uit de verslagen van de commissievergaderingen en uit de correspondentie over het besluit met de aanvrager (selectie afgewezen en gehonoreerde projecten) is het volgende op te maken.

Uit de documenten blijkt dat de commissie positief advies het vaakst beargumenteert met:

- de rol, positie en activiteiten van de aanvragende (cultuur)

- instelling binnen het veld van de hedendaagse beeldende kunst;
- het oeuvre van de betrokken kunstenaar;
- de kwaliteit van het voorgestelde plan in het kader van deze opdracht.

Daarnaast waardeert de commissie het als:

- er sprake is van een duidelijke vraag, met ruimte voor autonome uitwerking;
- de kunstenaar met de opdracht een nieuwe stap in zijn oeuvre zet;
- de betrokkenheid van de kunstenaar c.q. de samenwerking tussen kunstenaar en opdrachtgever, duidelijk uit het voorstel spreekt.

De commissie geeft bij een twijfelachtige staat van dienst de kunstenaar het voordeel van de twijfel als deze samenwerkt met een gerenommeerde instelling (bijv. Van Abbemuseum).

Negatief advies beargumenteert de commissie het meest met dat:

- het werkplan niet scherp of artistiek-inhoudelijk te mager is: de commissie verwacht geen bijzonder resultaat of vindt het werk te weinig gelaagd;
- de kwaliteit van de opdrachtgever en/of kunstenaar niet sterk genoeg is;
- het werk te dienstbaar, niet autonoom genoeg is.

Daarnaast worden er in individuele afwijzingen dingen genoemd als dat:

- de zichtbaarheid beperkt blijft of er twijfels zijn aan het presentatieplan;
- het plan niet voldoende in de regeling past;
- er geen meerwaarde van het plan ten opzichte van eerder gerealiseerde werken is;
- er te weinig meerwaarde voor de beeldende kunst in Nederland uit het plan/ontwerp spreekt.

### Beschouwing op de documentanalyse

In deze argumenten zijn de criteria duidelijk herkenbaar. Het oordeel gaat primair over de artistiek-inhoudelijke kwaliteit van de kunstenaar en het plan. De commissie wijdt minder woorden – in elk geval in de commissieverslagen – aan elementen uit de regeling Bijdrage Opdrachtgeverschap zoals de onderzoekende, vernieuwende manier waarop de kunstenaar naar buiten en naar het publiek toe treedt, en aan de context van de ingediende plannen.



Uit de commissieverslagen is af te leiden dat de commissie de kwaliteit vooral lijkt te willen bewaken door de grens tussen toegepast en autonoom, tussen beeldende kunst enerzijds en vormgeving, architectuur, social design en dergelijke anderzijds te handhaven. In de correspondentie van de commissie met verschillende aanvragers schrijft de commissie bijvoorbeeld dat de kwaliteit van het project negatief beoordeeld wordt, omdat 'het ontwerp te instrumenteel en te toegepast is in de architectonische, stedenbouwkundige context' of 'te dienstbaar aan de tentoonstelling'.

Het is geen expliciete voorwaarde van de regeling dat het geen toegepast of interdisciplinair werk mag zijn. In de praktijk blijkt het moeilijk voor de commissie om een positief of negatief advies op basis hiervan helder te beargumenteren. Als gevolg daarvan is het voor een buitenstaander niet altijd navolgbaar waarom de ene aanvraag negatief beoordeeld wordt vanwege het toegepaste karakter en het andere positief.

Expliciete voorwaarde is dat het werk beoordeeld moet kunnen worden binnen de kaders van de beeldende kunst. De commissie beargumenteert de afwijzing van verschillende aanvragen met dat 'het werk onvoldoende kwaliteit heeft en te weinig bijdraagt aan de ontwikkeling van beeldende kunst in Nederland.' De correspondentie van de commissie met de aanvrager geeft in de onderzochte periode echter slechts summier inzicht in *waarom* een projectvoorstel wel of niet 'voldoende interessant' wordt bevonden en waarom het wel of niet een 'positieve bijdrage aan de beeldende kunst in Nederland' levert.

Uit de verslagen blijkt een discussie binnen de commissie over vragen die niet alleen het commissieoordeel betreffen maar ook algemeen van aard zijn. Waaronder: Hoe het werk te beoordelen als het door de opdracht situatie niet zozeer de kunst maar de omgeving als referentie heeft? Wie is de meest geschikte kunstenaar in de betreffende opdracht en wie komt tot die vernieuwende houding naar buiten toe? Hoe te komen tot een kwaliteitsoordeel over nieuwe opdrachtgevers van buiten de kunst (los van de vraag of de opdrachtgever zich financieel committeert)? Aanvragen zouden inzicht moeten bieden in de kwaliteit van de samenwerking, maar zijn daar nu summier over.

In haar verslagen geeft de commissie aan soms moeite te hebben met de afweging van de criteria in onderlinge samenhang. Zij vraagt zich bijvoorbeeld af hoe de weging moet zijn tussen de kwaliteit van het werkplan en het presentatieplan. Op één aanvraag met een artistiek-inhoudelijk twijfelachtig werkplan, maar sterk presentatieplan, gaf de commissie een positief advies. De commissie betwijfelt

echter of ze een inhoudelijk sterk werkplan met een slecht presentatieplan zouden afkeuren.

De commissieverslagen laten variatie zien in de samenstelling van de commissie. De commissie bestaat uit zo'n zes leden. In de verslagen van de periode van januari 2012 tot en met juli 2014 komen in het totaal elf namen naar voren: vier curatoren, vijf kunstenaars en twee 'beschouwers'. Kijkend naar de huidige samenstelling van de commissiepool op de website, kunnen daar nog drie nieuwe namen aan worden toegevoegd. De huidige samenstelling lijkt het meest uitgebalanceerd voor de breedte van de regeling: een beschouwer, een curator met wortels in het Praktijkbureau, drie kunstenaars met een zeer verschillend profiel en een persoon met commerciële ervaring in de cultuursector.

Uit de commissieverslagen blijkt dat in de onderzochte periode de aanwezigheid van de commissieleden bij vergaderingen wisselend is geweest. Het risico van de wisselende samenstelling en aanwezigheid is het uitblijven van een gezamenlijk gedragen visie onder commissieleden over de intentie van de regeling, de criteria en de toepassing ervan om zo in elke vergadering op uniforme wijze tot een oordeel komen.

### 3. Reacties uit het veld

#### 3.1 In de woorden van de opdrachtgevers en kunstenaars van tien gehonoreerde projecten

In deze paragraaf vat ik de interviews samen met de opdrachtgevers en kunstenaars van de tien geselecteerde projecten die nader zijn bekeken. Omdat er een zeer hoge mate van consensus uit de gesprekken bleek, spreek ik in het onderstaande in het algemeen over 'de geïnterviewden'. Als het niet om (vrijwel) alle geïnterviewden gaat, maar wel over de meerderheid spreek ik over 'veel geïnterviewden'. Een enkele keer spreek ik over 'sommige geïnterviewden', dan betreft het relevante aanvullingen genoemd door een aantal geïnterviewden.

De citaten van individuele kunstenaars zijn ter illustratie en fungeren als pars pro toto. Omwille van de leesbaarheid zijn de citaten in een kader opgenomen.

#### Werkt de regeling in de ogen van de relevante partijen uit het veld?

Ja, de geïnterviewden zijn positief over verschillende elementen en/of gevolgen van de regeling:

##### *Positief: opdrachten stimuleren*

Positief noemen alle geïnterviewden de openheid van de regeling en dat in principe iedereen kan aanvragen; dat de regeling gemeenten en bedrijven uitnodigt om kunstopdrachten te geven. Dat achten zij van belang na alle bezuinigingen en het als gevolg daarvan wegvallen van velerlei regelingen en infrastructuur in de beeldende kunst. De regeling biedt mogelijkheden zonder het verplichtende karakter van de voormalige procentageregeling bij grote bouwopdrachten.

##### *Positief: artistiek-inhoudelijke ontwikkeling*

De opdrachten maken artistiek-inhoudelijke ontwikkeling mogelijk. De opdrachten bieden ruimte voor verdieping van elementen in het werk of het exploreren van interdisciplinaire samenwerking. De meeste kunstenaars en opdrachtgevers zijn van mening dat het project een belangrijke stap in de artistieke ontwikkeling c.q. carrière van de kunstenaar betekent.

Sommige geïnterviewden spreken bovendien over artistieke verrijking als gevolg van de samenwerking met beeldende kunst. Opdrachtgevers hoeven niet voor standaardoplossingen te kiezen. Daarnaast werkt het volgens de geïnterviewden

positief om 'eigen(aardig)heden' van de eigen discipline met de frisse blik van buiten te kunnen bediscussiëren.

##### *Positief: samenwerking*

De geïnterviewden vertellen over de intensieve samenwerking die tot stand is gekomen tussen opdrachtgever en kunstenaar. Dit schept een band die doorloopt na het project. Door die intensieve samenwerking spreekt vrijwel iedereen van 'een uniek project': de samenwerking is uniek binnen hun werkveld en uniek vinden ze ook de vruchtbaarheid ervan.

De geïnterviewden zijn positief verrast over de openheid die er tussen opdrachtgever en kunstenaar ontstaat. Beiden laten de ander opvallend ver meedenken en beslissen op hun eigen terrein. Positief vinden zij dat hierdoor op meer vaardigheden van de kunstenaar aanspraak wordt gemaakt: hij/zij wordt ook curator, denkt mee over de choreografie en de kleding. Opdrachtgevers gaan op hun beurt verder mee in het nadenken over ontwerp en uitvoering dan zij gewoonlijk als curator, choreograaf of boer doen.

##### *Positief: het stimuleert interdisciplinariteit en/of intersectorale samenwerking*

De geïnterviewden zijn enthousiast daar waar de regeling interdisciplinariteit (samenwerking tussen kunst disciplines) en/of intersectorale samenwerking (tussen beeldende kunst en andere maatschappelijke sectoren) stimuleert. 'Goed dat de regeling beeldende kunstopdrachten buiten een kunstcontext genereert', is een veel gehoorde opmerking. Hierbij doelen zij op een verbreding van het werkveld, maar ook op de behoefte om partijen van buiten de kunst de kracht van beeldende kunst te laten ervaren. Tegelijkertijd zien de geïnterviewden in het 'inter' een 'artistieke verrijking'.

*Marieke van der Lippe: "De context van de Pauluskerk maakt het een complexe opdracht, maar daarbij ontstaat de kans op spannende kunst. Als kunst de dialoog met de omgeving moet aangaan, moet onderzoeken hoe die nog steeds als kunst in die omgeving kan werken, is dat uitdagender dan wanneer je weer je kunstje doet voor een museum."*

De geïnterviewden noemen het positief dat de opdrachtgever moet nadenken over kunst, en de kunstenaar moet nadenken over de context van de opdrachtgever én over de mensen die de kunst moet bereiken. Ze zijn van mening dat als dat lukt, er iets wezenlijks is bereikt.

*Positief: goed voor de beeldende kunst*

De geïnterviewden waarderen dat particulieren en organisaties de kans krijgen om kunst in hun bedrijf of gemeenschap te realiseren. En vice versa, dat beeldend kunstenaars hun werk in het 'reële leven kunnen aanbieden'.

Doordat het initiatief bij de (maatschappelijke) opdrachtgever komt te liggen of doordat een maatschappelijke partner zich op een andere manier committeert, komt de beeldende kunst dichterbij de mensen en wordt het draagvlak vergroot, volgens de geïnterviewden.

*Positief: goede financiële basis*

De geïnterviewden zijn positief over het feit dat de regeling meer geld voor de beeldende kunst genereert. Men waardeert dat de regeling een honorarium voor kunstenaars garandeert. 'Zo zorgt de regeling voor een versterking van de financiële positie van kunstenaars ten opzichte van kunstinstellingen en opdrachtgevers' is een veelgehoorde opmerking.

De 50% bijdrage van het Mondriaan Fonds werkt volgens de kunstenaars positief als 'breekijzer' in onderhandelingen met overige financiers. Door als kunstenaar betrokken te zijn bij de aanvraag bij het Fonds, heeft hij/zij bovendien inspraak in hoe de begroting tot stand komt. Dit voorkomt, volgens hen, paternalistisch opdrachtgeverschap ('Dit is het budget, daar doe je het voor of niet.'). Omgekeerd bleek het goed voor de motivatie en betrokkenheid van de opdrachtgever wanneer deze meebetaalt.

De opdrachtgevers onderschrijven in de interviews het belang van een honorarium voor de kunstenaars en de kunstenaars gaven aan tevreden te zijn met de hoogte ervan. Al is het niet systematisch nagevraagd, het is aannemelijk dat ook dit de (wederzijdse) betrokkenheid positief heeft beïnvloed.

Ook de voorwaarde om een gezamenlijke aanvraag te doen, werkt volgens de geïnterviewden positief voor het commitment.

*Mathilde Heyns: "Voor de scholengemeenschap was het een hele stap om hun commitment op papier te zetten, maar het bevorderde de samenwerkingsproces."*

*Positief: ondersteuning Mondriaan Fonds*

Over het algemeen zijn de geïnterviewden positief over de steun die zij ontvangen van het Mondriaan Fonds bij het voorbereiden van de aanvragen. Ook vinden zij het positief dat er vervolgens een open competitie is en de beslissing van de commissie de aanvrager leert of het project kwalitatief goed genoeg was of niet.

In de gesprekken worden ook enkele minpunten genoemd:

*Negatief: zichtbaarheid regeling*

Als grootste minpunt van de regeling noemen de geïnterviewden de gebrekkige bekendheid en zichtbaarheid ervan. Ze vinden het positief dat in principe iedereen kan aanvragen, maar vragen zich af: wie vindt de weg naar de regeling? Is de regeling voldoende zichtbaar buiten de cultuursector?

*Negatief: op wie is de regeling gericht?*

Veel geïnterviewden vinden dat de openheid van de regeling onvoldoende duidelijk wordt gecommuniceerd. Voor sommigen lijkt het alsof de regeling nu niet voor gemeenten bedoeld is, maar vooral voor particulieren. Anderen vinden de kunstinstellingen als opdrachtgever binnen deze regeling problematisch, als het werk voor tentoonstellingen betreft. Musea en presentatie-instellingen zouden volgens hen alleen binnen deze regeling vallen als zij interdisciplinaire of intersectorale samenwerking aangaan of aanvragen voor werk buiten de muren van hun instellingen.

**Waarom is behoefte in het veld?**

Alle geïnterviewden is gevraagd waarom zij behoefte hebben of waarom zij denken dat het veld behoefte heeft. Onderstaande punten zijn meermaals genoemd. Dit zijn punten waarop de bestaande regeling in de ogen van de geïnterviewden nadrukkelijker kan inspelen.

*Scherpe formulering wat de regeling stimuleert*

De geïnterviewden verzoeken het fonds helderder te formuleren wie de regeling als opdrachtgever wil bereiken. De geïnterviewden uiten ook behoefte aan meer helderheid over wat de regeling precies stimuleert – dat zou volgens hen meer moeten zijn dan alleen opdrachtgeverschap.

*Peter Vink: "Het opdrachtgeverschap mag in alle (relevante) regelingen van Mondriaan Fonds worden ingebed. Je wilt opdrachtgeverschap en de interessante allianties stimuleren maar vooral ook de professionaliteit van kunstenaars op dat vlak."*

Ongeacht of dit al gebeurt, het blijkt dat veel geïnterviewden geen helder beeld hebben hoe het Fonds haar beleid met betrekking tot opdrachtgeverschap in al haar regelingen tot uitdrukking laat komen. Over beide aspecten zou het Fonds, in hun ogen, helderder kunnen communiceren.

#### *Het Mondriaan Fonds als partner*

Over het algemeen zijn de geïnterviewden positief over de steun die zij van het Fonds ontvangen. Uit de interviews blijkt telkens de behoefte aan gesprekken rondom individuele aanvragen. Vooral de opdrachtgevers van buiten de kunst hebben behoefte aan een constructieve partner.

*Annette Harberink: "Keizersrande is een voorbeeld van een 'nieuwe' opdrachtgever. Het Mondriaan Fonds heeft zich heel coöperatief opgesteld. We verwachtten een reactie van 'laat maar zien', maar de algemene houding van het fonds was 'het is een goed idee, we gaan het voor elkaar krijgen'. Het enthousiasme, meedenken en adviseren was nieuw voor ons, maar het is heel productief! Ook het feit dat we met een concept en niet met een schetsontwerp aanvroegen, was spannend. Ook daarin heeft het fonds meegedacht hoe we dat goed konden formuleren. Wat natuurlijk hielp, was dat we de cofinanciering al rond hadden en dat we onze kunstvisie goed onderbouwd hadden. Wat ten slotte ook positief was, is dat het fonds ervoor open stond dat we met relatief onbekende kunstenaars in zee gingen."*

#### *Het Mondriaan Fonds als inspirator*

Daarnaast uiten de geïnterviewden behoefte aan het Fonds als inspirator – op verschillende vlakken. Een inspirator die:

- het imago van de beeldende kunst in de samenleving actief helpt versterken en daarin proactief optreedt;
- actief aandacht vraagt voor opdrachtgeverschap in sectoren buiten de kunst. De geïnterviewden begrijpen dat het Fonds (evenals het lectoraat LAPS) niet actief het land in trekt om potentiële opdrachtgevers te benaderen. Al weet men niet precies hoe, de geïnterviewden zien een verantwoordelijkheid voor het Fonds om meer bekendheid aan de regeling te geven;
- actief aandacht vraagt voor het steunen van opdrachten door gerenommeerde kunstinstellingen. Als een dergelijke instelling zich aan een opdracht committeert (ook als deze niet zelf opdrachtgever is) dan boezemt dat vertrouwen in en is het makkelijker om andere partijen te overreden om zich eveneens te committeren;

- debat aanzwengelt over openbaarheid in opdracht situaties: is een e-flux-artikel het type openbaarheid of zichtbaarheid dat wordt gewenst, ook al trekt het werk fysiek maar een klein publiek? Op een gesloten afdeling van een detentiecentrum is er geen sprake van openbaarheid of letterlijke zichtbaarheid, maar wordt wel nieuw publiek bereikt. De geïnterviewden zijn van mening dat de regeling in elk geval helderder moet communiceren wat binnen de regeling onder openbaarheid wordt verstaan;
- debat aanzwengelt over de juiste kunstenaar voor opdrachten. Verschillende geïnterviewden beginnen een discussie over de vraag wie de 'juiste kunstenaar' is voor het werken in allianties en/of met publieksinteractie en hoe de commissie zijn/haar staat van dienst kan beoordelen. Ze wensen een inhoudelijk debat daarover.

*Inge Borsje: "Wat de tendens is in deze tijd, en wat ik toejuich, is het zoeken van de verbinding van kunst met de samenleving. Kunst moet openbaar toegankelijk en zichtbaar zijn. Bovendien mag het veel actiever de interactie met het publiek opzoeken. Dat was in elk geval expliciet de ambitie van Tijs. Juist participatie door jongeren tussen de 12 en 25 jaar – een groep die wij moeilijk bereiken – was voor het museum fantastisch. En het werkte! Door de vorm, de inhoud, de manier van werken. Tijs laat mensen toe tot zijn werk, ze mogen aanraken en meeschrijven, er zijn gesprekken en discussies geweest, masterclasses met de rapper. Tijs heeft de aantrekkingskracht van de rapper knap gebruikt. Tijdens de masterclass ging het evenzeer over het werk van Fresku als dat van Tijs. Tijs heeft het project laagdrempelig en inhoudelijk weten te houden. Die manier van werken spreekt de doelgroep helemaal aan. Dit zijn waardevolle projecten. Maar ze vragen dus wel om een bepaald type kunstenaar. Ook bij jonge kunstenaars of kunstenaars die een minder lang CV kunnen laten zien, moet de commissie goed onderzoeken wat ze in huis hebben. Eigenlijk vraagt het een heel goed fingerspitzengefühl."*

De behoefte aan debat over opdrachtgeverschap en openbaarheid geldt voor de Bijdrage Opdrachtgeverschap, maar appelleert uiteraard ook aan een breder debat in de kunst. Verschillende geïnterviewden zijn van mening dat het bredere debat over kunst en openbaarheid momenteel niet structureel en goed gedocumenteerd wordt gevoerd. SKOR en het tijdschrift OPEN zijn weg. De verschillende lectoraten op dit vlak coördineren hun inspanningen niet. Veel geïnterviewden missen momenteel het debat en zouden het zeer waarderen als het Mondriaan Fonds – gezien zijn drie speerpunten – dit debat helpt stimuleren.

#### *Brede bediening beeldende kunstveld*

De geïnterviewden vragen het Fonds zorgvuldig toe te zien dat de Bijdrage

Oprachtgeverschap breed wordt ingezet. Dat deze verschillende stromingen binnen de beeldende kunst bedient. Dat deze aanvragen van 'onverwachte' kunstenaars honoreert en van jonge kunstenaars. Ongeacht de werkelijke breedte in de verdeling van middelen, het overheersende beeld bij de geïnterviewden is dat de regeling 'de kunstkliek' bedient.

#### *Aandacht voor kunst buiten de muren van kunstinstellingen*

Een groot deel van de geïnterviewden heeft een achtergrond in het maken of begeleiden van werk in de openbare ruimte. Door het wegvallen van de culturele infrastructuur voor dit werkterrein hebben zij specifieke behoeften. Bijvoorbeeld aan een partij die een lans breekt voor dit soort werk en die 'dapper werk' in de openbare ruimte steunt. Ze vragen het Fonds die partij te zijn.

## Het veld over de kernbegrippen van de Bijdrage

### **Oprachtgeverschap**

Hieronder volgen eerst de kernbegrippen van het algemene beleid (opdrachtgeverschap, samenwerking, zichtbaarheid, draagvlak). Deze worden gevolgd door een aantal specifieke begrippen van de onderzochte regeling (openbare toegankelijkheid, bemiddeling, financiële voorwaarden).

### **Oprachtgeverschap = samenwerking**

Meer dan over de praktische kant van het opdrachtgeverschap (financieel commitment, duidelijke rollen en werkafspraken), spreken de geïnterviewden over de intensieve samenwerking tussen opdrachtgever en kunstenaar. Goed opdrachtgeverschap omschrijven zij als situaties waarin de opdrachtgever achter de kunstenaar en zijn ontwerp staat, óók in hachelijke situaties. De opdrachtgever uit vertrouwen in de kwaliteit van de kunstenaar en stelt zich open om het artistieke proces aan te gaan. Openheid van de opdrachtgever blijkt openheid aan de kunstenaar te ontlokken om de opdrachtgever toe te laten tot zijn werkproces. Want idealiter vindt er kruisbestuiving plaats, zo menen de geïnterviewden. Dan vervaagt het idee van opdrachtgeverschap en wordt het simpelweg een intensieve, vruchtbare samenwerking, waarin artistieke verdieping kan plaatsvinden omdat ontwerp en omgeving dicht bij elkaar komen. Blijkbaar kunnen praktische zaken in een dergelijke samenwerking goed geregeld worden: de geïnterviewden rapporteren geen problemen op het voorwaardelijke vlak van opdrachtgeverschap.

Wie zouden opdrachtgever kunnen zijn? Volgens de geïnterviewden zijn dit:

- opdrachtgevers van buiten de kunst: dan kan beeldende kunst een verrijking voor het werkveld van de opdrachtgever zijn en betekent het een verbreding van het werkveld voor de beeldende kunst;
- of opdrachtgevers uit de kunst: niet alle kunstinstellingen zijn zelf in staat om opdrachten te geven, zoals bijvoorbeeld schouwburg. In het geval van opdrachten van kunstinstellingen zou het volgens de geïnterviewden moeten gaan om projecten die buiten het reguliere werk van de kunstinstelling vallen. Sommige geïnterviewden voegen daaraan toe dat het werk buiten de muren van de instelling plaats zou moeten vinden en/ of dat er in het werk met een partner van buiten de kunst wordt samengewerkt;
- of kunstenaars/stichtingen: projecten die ogenschijnlijk grensgevallen van opdrachtgeverschap zijn (o.a. stichting Viewmaster, Ronald van Tienhoven, Large Pendulum Wave) zien de geïnterviewden als iconisch: hierin komt het ondernemerschap van de kunstenaar tot uiting. De kunstenaar weet een opdrachtgever voor zijn/haar artistieke ideeën te engageren en die ideeën tot uitvoering te brengen.

### **Zichtbaarheid**

Het criterium zichtbaarheid roept discussie op onder de geïnterviewden. Ten eerste is er discussie over zichtbaarheid als begrip. Hoe verhoudt het zich tot begrippen als openbaarheid en publieke toegankelijkheid? Gaat het bij zichtbaarheid om het bereiken van nieuwe publieksgroepen of ook om zichtbaarheid binnen de cultuursector? Waar moet die zichtbaarheid materialiseren: in de openbare ruimte, op internet of in kunstvakbladen? Gaat het om eenmalige of permanente zichtbaarheid? Gaat het om omvang van de zichtbaarheid (aantallen mensen die er op een of andere manier iets van zien) of om de kwaliteit ervan? Hoe is (de kwaliteit van de) zichtbaarheid te meten en te verantwoorden?

Ten tweede vraagt men zich af wie de verantwoordelijkheid voor de zichtbaarheid van de projecten op zich moet (en kan) nemen. Kleine culturele organisaties en opdrachtgevers van buiten de kunst ervaren beperkingen met betrekking tot de communicatie over het werk. Zij zouden niet als enige verantwoordelijk moeten zijn voor de zichtbaarheid.

*Peter Vink: "Stichting DordtYart bestaat uit twee bevlogen, kunstminnende particulieren. Dat is alles. Daardoor was er minder PR voor de tentoonstelling dan op andere plekken waar ik heb gewerkt. Omgekeerd kan zo'n kleine, private partij ook snel beslissingen nemen zoals een tweede werk te laten vervaardigen of het werk langer te laten hangen. Een van mijn werken hangt nu al voor het tweede jaar in de hal."*

Ten derde maken de geïnterviewden duidelijk onderscheid tussen de zichtbaarheid van de individuele projecten en die van de regeling. Over zichtbaarheid van het werk zeggen ze:

- Het is goed dat aanvragers een publiciteitsplan aanleveren en nadenken hoe zij binnen hun mogelijkheden de zichtbaarheid van het werk kunnen vergroten.
- Stimuleer het reserveren van budget binnen de aanvraag voor het maken van films (met eigenstandige artistieke waarde) over tijdelijk werk of voor een experiment met hoe tijdelijk werk een vervolg kan krijgen.
- Stimuleer het maken van the-making-of-films over de projecten, waaruit onder andere ook de meerwaarde van de samenwerking spreekt.
- Leg de verantwoordelijkheid voor de zichtbaarheid van het werk niet primair bij de kunstenaar, anders krijgen bloggende kunstenaars de voorkeur en dat werkt selectie in de hand.
- Reken de opdrachtgever niet te hard af op zichtbaarheid. Weeg de mogelijkheden van de opdrachtgever mee in de beoordeling.
- Het Mondriaan Fonds kan zelf bijdragen aan het zichtbaar maken van het ontstane werk:

*Krisztina de Châtel: "Het Mondriaan Fonds heeft ook een taak in het zichtbaar maken van het werk. Ze kan schrijven over beide elementen van de projecten, de beeldende kunst en de partner. Mondriaan Fonds kan afspraken maken met tv-programma's zodat er regelmatig aandacht is voor projecten uit de regeling. Het Fonds zal verder moeten onderzoeken wat de mogelijkheden zijn om de zichtbaarheid te vergroten voor een breder publiek, niet alleen op kunstpodia."*

Ongeacht de feitelijke inspanningen van het Fonds om de zichtbaarheid van de werken te vergroten – want daarover bestaat onder de geïnterviewden geen helder beeld – vragen de geïnterviewden het Fonds om zich hierin als partner op te stellen.

Over de zichtbaarheid van de regeling adviseren de geïnterviewden het Fonds om geen enorm PR-budget aan te wenden, maar op slimme wijze aandacht te vragen voor de Bijdrage Opdrachtgeverschap. Enkele genoemde ideeën:

- Maak van opdrachtgevers ambassadeurs: deze sneeuwbal-methode vergroot de zichtbaarheid van de regeling doordat zij de regeling onder de aandacht brengen van hun collega's en klanten (bedrijven schrijven relaties aan; musea hun vrienden; e.d.).
- Geef voortdurend inspirerende voorbeelden ter promotie van de regeling:

- Breng regelmatig een digitale nieuwsbrief en fysieke folder uit. Gebruik daarin telkens nieuwe voorbeeldprojecten om de breedte van de regeling te tonen.
- Stuur digitale/fysieke folders naar beleidsmakers van gemeenten en provincies (o.a. via VNG) en andere partijen die vaak bij het begin van een opdracht betrokken zijn. De geïnterviewden wijzen erop dat ook architectenbureaus een belangrijke rol spelen in het onder de aandacht brengen van de mogelijkheden van beeldende kunst.
- Communiqueer sectorgericht met folders met voorbeeldprojecten uit die specifieke sector zoals onderwijs, gezondheidszorg, natuurbeheer of wijkontwikkeling.
- Communiqueer naar de verschillende kunstdisciplines: voorzie onder andere de dans- en theatersector van voorbeelden ter inspiratie van interdisciplinaire kunstprojecten.
- Richt een jaarlijkse lezing, symposium en/of prijs(vraag) op om aandacht te vragen voor de regeling en tegelijkertijd het debat over 'goed opdrachtgeverschap' en openbaarheid in de beeldende kunst te voeren.
- Zoek op alle manieren de publiciteit via tv en andere media. Zet voorbeeldprojecten in om te laten zien van wat er binnen de regeling mogelijk is.

Ook hier geldt dat het de geïnterviewden niet altijd bekend is wat het Fonds op dit vlak (al) doet, maar zij vragen het Fonds om hierin zo creatief mogelijk te zijn.

### **Draagvlak**

Draagvlak voor het werk begrijpen de meeste geïnterviewden als commitment van de betrokken partijen, dat ook in de begroting tot uiting moet komen.

Draagvlak voor het werk onder het publiek begrijpen enkele geïnterviewden als communicatie naar de omgeving over een werk in de buitenruimte. De geïnterviewden werken niet met crowdfunding om draagvlak voor individuele projecten onder bedrijven, organisaties of particulieren te vergaren.

Maar meer dan over draagvlak voor individuele projecten, uiten de geïnterviewden zich over de noodzaak om het draagvlak voor de beeldende kunst in het algemeen te verbreden. Dit is voor sommigen een argument om de regeling toekomstig explicieter op samenwerking tussen kunst- en niet-kunstpartijen te richten.

### **Openbare toegankelijkheid**

De geïnterviewden roepen de vraag op wat het Fonds precies met openbare toegankelijkheid in de Bijdrage Opdrachtgeverschap bedoelt. Verschillende geïnter-

vinden dat dit begrip moet worden uitgelegd in de letterlijke betekenis van het woord 'openbaar': mensen komen het werk ongevraagd tegen in de openbare ruimte, ze hoeven er geen deur voor door of kaartje voor te kopen. Omdat zij bovendien van mening zijn dat juist dit soort 'openbare' kunstwerken momenteel steun verdient, vinden deze geïnterviewden het nadelig dat dergelijke aanvragen binnen de regeling moeten concurreren met die van musea voor werk binnen tentoonstellingen.

Openbaarheid en toegankelijkheid kunnen ook worden begrepen als het vormen van een relatie tussen kunstenaar en publiek. De geïnterviewden zijn van mening dat het goed is dat dit geen expliciet criterium is. Want niet alle kunstenaars hebben behoefte aan inmenging van publiek. Inmenging van publiek in de keuze voor het ontwerp kan, vinden de geïnterviewden, op het moment dat het publiek kiest uit een selectie van kunstenaars die zijn voorgeselecteerd door een kundige commissie.

Andere geïnterviewden associëren openbare toegankelijkheid (tevens) met publieksverbreding. Zij willen de kracht van beeldende kunst op specifieke plekken en voor specifieke groepen inzetten. Die groepen kunnen bezoekers van de Pauluskerk zijn of de moeilijk lerende kinderen op de school in Utrecht, maar ook gedetineerden of dementerende ouderen die toch weer vergeten wat ze hebben gezien. Deze geïnterviewden hechten waarde aan de onverwachte alliantie die met het werk tot stand komt. Wel zijn deze geïnterviewden van mening dat er over deze minder letterlijk openbare kunstprojecten goed gecommuniceerd dient te worden. Voor hen zou zichtbaarheid als criterium dus in principe volstaan.

### **Bemiddeling en bemiddelaars**

Bemiddeling is geen voorwaarde van de Bijdrage Opdrachtgeverschap, maar speelt in veel projecten een rol. Op verzoek van het Fonds is de geïnterviewden gevraagd naar hun inzichten en behoeften hieromtrent.

Onder de geïnterviewden bevindt zich niemand die de waarde van een bemiddelaar of promotor van beeldende kunst in de samenleving onderschat. Zij realiseren zich dat hoe meer opdrachtgevers van buiten de kunst komen, hoe groter de behoefte aan acquirerende bemiddelaars (die actief de vraag losweken) zal zijn. Tegelijkertijd zien vrijwel alle geïnterviewden het dilemma. In de huidige situatie zijn de acquirerende bemiddelaars hoofdzakelijk zzp'ers en zij nemen bij de voorinvestering in opdrachten een flink bedrijfsrisico. Dit roept enerzijds de wens voor subsidiering van het acquisitietraject op. Anderzijds willen de geïnterviewden niet dat er weer een nieuwe infrastructuur rond bemiddeling opgericht wordt of er acquisitie plaatsvindt omwille van beschikbare middelen.

Over de financiering van de acquisitie verschillen de geïnterviewden dan ook van mening, hierbij staan de bemiddelaars onder de geïnterviewden tegenover de rest:

*Martine van Kampen: "Minimaal is er behoefte aan een regeling voor schetsontwerpen. Deze kleine bedragen voor het maken van een schetsontwerp geven een impuls aan kansrijke situaties op het moment dat er nog geen geld beschikbaar is, maar wat met het ontwerp kan worden aangevraagd. Zowel kunstenaars als bemiddelaars kunnen aanvragers zijn. Gehonoreerd worden die aanvragen die voorbij de oriënterende gesprekken zijn en waar de initiatieven voldoende kansrijk lijken."*

*Tonko Grever: "Maak als fonds gegevens over bemiddelingsbureaus beschikbaar. Maar werk te allen tijde aan het commitment van de opdrachtgever: een financiële investering in het voortraject staat gelijk aan commitment. Als het project vertrekt vanuit een vraag, behoefte of wens van de opdrachtgever, dan is het commitment er ook. Ik word geregeld benaderd door partijen met Europese subsidies die ons museum tot medewerking proberen te verleiden. Het sterkste argument dat ze dan hebben is: 'Het is zo lekker goedkoop! Zo'n situatie wil je niet creëren.'"*

Over de noodzaak van bemiddeling en wie de bemiddelende rol moet nemen, lopen de meningen eveneens uiteen. Er zijn kunstenaars die aangeven het prettig te vinden om gedurende het proces door een bemiddelaar uit de wind gehouden te worden. Andere geïnterviewden (waaronder kunstenaars) merken op dat steeds meer kunstenaars het ingewikkelde samenwerkingsproces alleen goed aankunnen. Ze eigenen zich de kernkwaliteiten van een goede bemiddelaar toe. In plaats van het steunen van bemiddelende partijen ('betutteling') vragen deze geïnterviewden dat het Fonds het aanleren van dergelijke vaardigheden door kunstenaars (meester-gezelconstructies, coaching, e.d.) stimuleert.

Meer consensus is er onder de geïnterviewden over dat door het Mondriaan Fonds geen standaardformat voor bemiddeling kan worden geboden: de vormen van bemiddeling en de wensen hieromtrent zijn te divers.

Door ervaring wijs geworden, vragen verschillende geïnterviewden het Fonds om aanvragers bewust te maken van andere vormen van bemiddeling dan acquirerende bemiddeling of procesbegeleiding. Aanvragers kunnen hun allianties daarop afstemmen en de kosten meenemen in de begroting. Zo kan het zijn dat er geen behoefte is aan bemiddeling tussen opdrachtgever en kunstenaar, maar wel aan begeleiding van het contact van de kunstenaar met de specifieke gebruikersgroep van het werk (bijv. Van Abbemuseum, Pauluskerk). Een sociaal-maatschappelijke

partner is dan meer geschikt dan een kunstbemiddelaar. In andere gevallen is er vooral na afloop van het project bemiddeling nodig bij het breed onder de aandacht brengen van het werk, het laten toeren en/of er voldoende publiek op af laten komen. Dit bleek het geval bij opdrachten van kleine organisaties (bijv. Stichting Land Art Live, DordtYart) en bij niet-culturele opdrachtgevers die minder thuis zijn in de kunstwereld en/of daar geen netwerk, menskracht of andere middelen voor beschikbaar hebben (bijv. Pauluskerk, Keizersrande). Hier blijken in de praktijk allianties met gevestigde culturele instellingen (schouwburgen, musea, centra voor de kunsten, festivals, etc.) vruchtbaar te zijn.

Het bemiddelingsvraagstuk verhit in elk geval de gemoederen. Soms omdat het de corebusiness van een persoon betreft. Soms omdat men gefrustreerd is in de zoektocht naar de juiste kunstenaar én de juiste bemiddelaar:

*Annette Harberink: "We hebben voor de opdracht voor het erf gekozen voor jonge kunstenaars, niet voor gevestigde namen. Maar deze kunstenaars werken onder begeleiding van Jurgen Bey, dat is natuurlijk fantastisch. Deze aanpak is niet letterlijk een meester-gezelmodel, maar kan wellicht ter inspiratie dienen voor andere aanvragen. Het was wel een hele zoektocht – ook binnen de andere opdrachten – om de juiste kunstenaar te vinden. Echte goede land-artkunstenaars zijn in Nederland op de vingers van één hand te tellen. Bovendien is dat werk vaak niet meer echt verrassend. Een goede onbekende naam in dat genre vinden, is niet zo makkelijk. Ook onder bemiddelaars is het een ons-kent-ons-wereldje, die dragen vooral de kunstenaars voor met wie ze graag werken. Als kleine opdrachtgever wil je dat het mooi werk wordt en dat het ook daadwerkelijk uitgevoerd wordt! Soms wil je werk van een bepaalde kunstenaar. Dan formuleer je de opdracht daar omheen. Bij ons was het andersom. We hadden een uitgewerkte visie en zochten daar een kunstenaar bij. Je kiest dan uiteindelijk voor iemand en dient je aanvraag in. Je zou willen dat het fonds vrijblijvend adviseert over alternatieve kunstenaars. Om zo ook juist die jonge kunstenaars en minder bekende namen, die misschien hele verrassende werken maken, een kans te geven."*

Ook hier uiten verschillende geïnterviewden de behoefte aan het Mondriaan Fonds als partner. Die meedenkt, die in gesprekken met aanvragers verwijst naar interessante plekken en partners. Een partner die mogelijkheden creëert waarop beeldend kunstenaars en potentiële opdrachtgevers elkaar kunnen ontmoeten.

### **Financiële voorwaarden**

De geïnterviewden plaatsen diverse vragen en opmerkingen bij een aantal financiële aspecten van de regeling:

- Bijdragen van het Mondriaan Fonds zijn inclusief btw. Geen probleem voor gemeenten, scholen en andere partijen die niet btw-plichtig zijn. Kleine ondernemingen en stichtingen die met niet-btw-plichtigen samenwerken, zijn dat wel en vragen naar een oplossing voor hun btw-dilemma.
- Verschillende geïnterviewden adviseren een maximum te stellen aan de toe te kennen bedragen. In plaats van ruim €250.000 voor één werk te reserveren (zoals in het geval van de Erasmus Universiteit), zouden ze liever meerdere werken realiseren met een kleinere bijdrage.
- Het voorbeeld van het Gemeentemuseum Den Haag en de particuliere verzamelaar toont dat dergelijke constructies ogenschijnlijk aantrekkelijk zijn, maar in de praktijk moeilijk realiseerbaar. De betrokkenen noemen het geen aanrader om hiervan een model te maken.
- Het geval van particuliere kopers roept bij veel geïnterviewden vragen op. Draagt de regeling dan niet bij aan de verrijking van een particulier? Hoe kan het Fonds delen in de winst als de particulier het werk in een later stadium doorverkoop? Enkele geïnterviewden zijn van mening dat de regeling in plaats daarvan beter kan bijdragen aan aankopen door musea die zo de Collectie Nederland met (Nederlandse) hedendaagse beeldende kunst uitbreiden.

Over de honoraria zijn de geïnterviewde kunstenaars over het algemeen tevreden. Sommige kunstenaars konden voor extra werk afzonderlijk factureren, een enkeling kon de beschikbaar gestelde ruimte voor langere tijd als atelier gebruiken. Kunstenaars wegen hun oordeel over de hoogte van het honorarium af tegen dergelijke extra's en tegen de zichtbaarheid die het project hun oplevert. Tot een positieve evaluatie komen de kunstenaars tijdens de terugblik in het interview. Uit de interviews ontstaat niet de indruk dat ze voor aanvang van het project over het honorarium of de andere financiële afspraken veel (laat staan moeizaam) onderhandeld hebben.

Alle geïnterviewden zijn van mening dat het Mondriaan Fonds minimaal de eis moet handhaven dat er in een honorarium voor de kunstenaar wordt voorzien. Voor de berekening van de hoogte daarvan kan het Fonds voorbeeldcontracten verstrekken. Ze zijn van mening dat er geen vaste tarieven gehanteerd hoeven worden.

Voor zichzelf hanteren de meeste geïnterviewde kunstenaars een derde van de totale projectkosten als richtlijn voor het honorarium, waarbij de uren voor de productie vaak worden opgeteld. De documentenanalyse liet zien dat dit percentage lang niet in alle projecten werd gehaald. De kunstenaars zeggen er dan ook bij dat ze ook opdrachten voor minder geld aannemen, als die hun de mogelijkheid tot



experiment biedt of als de opdracht hoe dan ook interessant is en het duidelijk is dat de opdrachtgever geen financiële ruimte heeft.

De geïnterviewde partijen achten het van belang dat de commissie scherp kijkt naar de begrotingen en aan de bel trekt als de honoraria niet in de haak zijn. Bij technisch, bouwkundig of anderszins risicovolle projecten dienen commissieleden volgens hen ook scherp te kijken naar de post 'onvoorzien'. Deze hoort realistisch begroot te zijn, zodat extra uitgaven niet uit het honorarium voor de kunstenaar moeten komen. Tot dit advies komen enkele geïnterviewden op basis van ervaringen in eerdere projecten. Er is in de interviews geen systematische navraag gedaan, maar de indruk bestaat dat er vooraf geen afspraken zijn gemaakt over de eventuele meerkosten.

De kunstenaars zijn verheugd dat het Mondriaan Fonds geen verplichtende voorwaarde stelt aan eigen inkomsten, in tegenstelling tot veel andere cultuurfondsen. De geïnterviewden ervaren dat het in de beeldende kunst meer kost om extra inkomsten te genereren dan dat het oplevert. In de openbare ruimte kunnen geen entreegelden worden gevraagd; bij extra inspanningen, zoals een bar, haalt men de personeelskosten er niet uit. Bij crowdfunding voor minder-laagdrempelige beeldende kunstprojecten hebben verschillende geïnterviewden ervaren dat de opbrengsten niet opwegen tegen de inspanningen.

### Het veld over wat de regeling zou moeten stimuleren

Hoewel de geïnterviewden enerzijds verheugd zijn over de openheid van de regeling, en sommigen zelfs het 'laat duizend bloemen bloeien'-adagium aanhangen, is men het er anderzijds over eens dat er nu geen sprake is van de 'stimulering' van een specifiek soort opdrachtgeverschap: het versterken van de beeldende kunst en verbreden van het werkveld van de beeldend kunstenaar. Daarnaast vinden de geïnterviewden het van deze tijd om de beeldende kunst dichterbij de maatschappij te brengen en meer sectoren van buiten de kunst de kracht van beeldende kunst te laten ervaren. Hierover zijn de geïnterviewden verrassend eensgezind. Ze komen uit zichzelf tot deze uitspraken, ook zonder dat ik ze specifiek naar maatschappelijke verbindingen vraag, op basis van een aantal ontwikkelingen die ze signaleren:

- a) De kloof tussen beeldende kunst en de maatschappij is te groot geworden en moet worden gedicht. Beeldende kunst in de openbare ruimte en

de samenleving wordt bovendien alleen 'geadopteerd' als mensen meegenomen worden in het proces.

*Krijn de Koning: "Veel mensen kunnen beeldende kunst moeilijk accepteren. Ze willen misschien wel kunst in hun wijk die prettig is voor het oog, maar geen donker, zwaarmoedig werk dat de kunstenaar ideaal acht voor die plek. Daarbij komt het populisme. Kunst zou zinloos zijn, de hobby van linkse en het werk van individuele mensen met weinig relatie tot de maatschappij. Als je dat denkt, kun je kunst wegbezuinigen. Zet de beeldende kunst in de samenleving en laat de kracht zien van deze kunst!"*

*Peter Vink: "Als het draagvlak voor beeldende kunst in de samenleving moet toenemen, dan moet de beeldende kunst meer zichtbaar worden in de samenleving! Dan is er meer werk nodig dat buiten de muren van de kunstinstellingen treedt."*

- b) Steeds meer kunstenaars onderzoeken de relatie van hun werk tot de samenleving vanuit hun eigen intrinsieke, artistieke motivatie. Zelfs kunstenaars die zichzelf niet in eerste instantie op dat snijvlak plaatsen, hebben ergens wel een passie die hen geïnteresseerd maakt:

*Folkert de Jong: "Hoewel ik het liefste in mijn atelier bezig ben, wil ik naar buiten treden. Ik heb behoefte aan het waarnemen van mijn positie als kunstenaar in deze tijd. Dat wil ik doen met vakgenoten, dat zijn ook theatermakers en architecten. Door de samenwerking vervalt de grens tussen disciplines, je vindt elkaar in de manier waarop het artistieke zoekproces zich ontvouwt. Daardoor krijg je verdieping. Ik ben altijd op zoek naar wegen om te communiceren met mijn werk. Door andere wegen in te slaan, kun je jezelf ontwikkelen als kunstenaar."*

*De Jong over samenwerking met andere partijen: "Mijn carrière heeft zich nadrukkelijk binnen de kunst ontwikkeld. Een particuliere partij als koper bij nieuw werk voor een museum betrekken, bleek lastig. Alleen optreden als sponsor levert een particulier niet voldoende op. Als het over opdrachtgevers gaat: ik heb geen zin om een beeld voor een ziekenhuishal te maken, maar wel in het meer 'intelligente' werk. Ik wil al een tijd iets met MRI-scans doen. Ik heb al eens op een receptie een balletje opgegooid, maar bij die specifieke vertegenwoordiger van een ziekenhuis ving ik bot. Zo'n matchingsregeling als deze van het Mondriaan Fonds, die de financiële bijdrage van de opdrachtgever mogelijk verdubbelt, vergemakkelijkt natuurlijk wel het gesprek. Ontbreekt alleen nog een bemiddelaar die een ziekenhuis kent dat ontvankelijk is voor meer conceptuele kunst of die ziekenhuizen daarvoor ontvankelijk kan maken!"*

Ook musea werken hard aan het leggen van verbindingen met hun omgeving. Soms met meer en soms met minder succes. De beweging is echter onmiskenbaar en de geïnterviewden achten dit van essentieel belang.

- c) Bijna alle geïnterviewden ervaren de kunstsector als gesloten. Ze wijzen erop dat de verschillende kunstdisciplines – inclusief de beeldende kunst – naar binnen gekeerd, zelf-referentieel zijn.

*Krisztina de Châtel: "Net als in de danssector: er zouden meer mensen in de beeldende kunst mogen zijn met een open houding. Het Mondriaan Fonds kan helpen bij het openbreken van de kunstsector door het stimuleren van samenwerking met partijen van buiten de kunst, maar zeker ook van interdisciplinaire samenwerking binnen de kunst."*

#### *Mogelijke criteria*

Opdat de regeling de relatie tussen kunst en samenleving – die zij dus van deze tijd en van belang achten – beter stimuleert, noemen de geïnterviewden mogelijke criteria. Ook hierbij valt de grote eensgezindheid op:

- Het werk krijgt vorm buiten de muren van culturele instellingen.
- Het werk komt tot stand in samenwerking met niet-kunstpartijen of andere kunstdisciplines.
- Bij zichtbaarheid en publieksbereik gaat het vooral om kunst maken op onverwachte plekken, waar (toevallig) contact tot stand komt tussen kunst en mensen die kunst niet bewust opzoeken.
- Vraag om een publiciteitsplan, maar benadruk dat het daarin ook om het leggen van verbindingen gaat.
- Honoreer aanvragen waarin er sprake is van schuring tussen kunst en omgeving: dat leidt tot spannende kunst (of mislukking) en vormt een laboratorium voor het functioneren van beeldende kunst als *kunst* in de samenleving.
- In het geval dat er gekozen moet worden tussen aanvragen, gaat de voorkeur van sommige geïnterviewden uit naar *nieuwe* opdrachtgevers en *interactieve* werken.
- Honoreer aanvragen van artistiek-inhoudelijke kwaliteit die een risico inhouden, die mogelijk ook kunnen mislukken.

De geïnterviewden noemen de regeling goed gericht: 'op de groep onder de top'. Van een publiek fonds verwachten ze niet dat dit het 'stardom' en de grote bedragen in de top van de (internationale) kunstwereld ondersteunt. Ze verwachten maatschappelijk engagement en acceptatie van mislukking. Juist als tegenhanger van de druk op succes in de top.

Evenmin gaat het om het stimuleren van opdrachten die ook via de BK-krant in het leven geroepen worden. Of die de opdrachtgever anders zelf had gerealiseerd, al was het met een kleiner budget. De geïnterviewden zijn van mening dat dit bijvoorbeeld het geval zou zijn geweest bij het werk van Atelier Van Lieshout in het Frederik Hendrikplantsoen en van Schlegel op het terrein van de Erasmus Universiteit.

De geïnterviewden stellen unaniem: het gaat erom dat met de Bijdrage Opdrachtgeverschap ruimte wordt geschapen om te onderzoeken, te falen en daar weer van te leren. Het gaat volgens hen om een bijzondere opdrachtgever en een bijzonder kunstwerk, waarbij de ontmoeting het perspectief van beide betrokken partijen verruimt. Het werk onderzoekt hoe beeldende kunst zijn omgeving kan omarmen, zonder op te houden kunst te zijn. De terminologie die telkens terugkomt is 'schuring tussen kunst en omgeving'. De geïnterviewden zijn het erover eens: op plekken waar kunst schuurt tegen andere talen, logica's of gebruiken, bestaat de kans op mislukking, maar is er winst te behalen. Voor de kunst en voor de samenleving.

*Marieke van der Lippe noemt de dubbele vraag aan haar om te reflecteren op de sociale problematiek van de bezoekers van de Pauluskerk én om een kunstwerk te maken, een ingewikkelde opdracht, die juist daarom interessant is. Marieke: "Het roept continu vragen op: hoe kunnen de bezoekers van de kerk op een waardige manier bij het maken van het werk betrokken worden? Hoe kunnen ze in het videowerk worden vertoond? Wanneer wordt het aapjes kijken of profileer ik mezelf als kunstenaar over de rug van de bezoekers? Hoe ga je om met het ethische vraagstuk? Kan en moet de videotriптиek refereren aan bestaande triптиeken, zoals van Bill Viola? Ik denk niet dat het werk voor de Pauluskerk volledig kunst-referentieel kan zijn. Wanneer is mijn werk nog kunst en wanneer gaat het over in documentaire? Ook is het de vraag of de videotriптиek in de hal van de kerk zijn kracht als kunstwerk kan verkrijgen en behouden en hoe het als kunstwerk werkt op het moment dat het op de mediawand van Schouwburg Rotterdam – dus in een kunstcontext – wordt vertoond. De bijdrage van het Mondriaan Fonds biedt experimenteeruimte voor hoe beeldende kunst als kunst in de samenleving kan werken. Voor onderzoek naar 'hybride kunst' – kunst die in kunst- en niet-kunstcontexten kracht heeft. Het biedt gelegenheid om onderzoek te doen naar wat ik 'autonoom engagement' noem: kunst die niet vanuit een autonoom universum vertrekt maar vanuit een opdracht; kunst waarop begrippen als ontregelen, verrassen en dergelijke die in de kunst graag worden gehanteerd, niet primair van toepassing zijn. In dit werk gaat het eerder om empathie. Ik hoop dat het kan werken als troost. Dit soort onderzoek is van essentieel belang in het huidige tijdsgewricht. En, weet je, het werken met de bezoekers van de kerk is super confronterend. Het heeft mij verrijkt als mens, mijn eigen wereld vergroot."*

Juist bij projecten waar onzekere elementen in zitten, is de steun van het Mondriaan Fonds het hardst nodig, volgens de geïnterviewden:

*Inge Borsje: "Tij's Rooijackers heeft het Van Abbemuseum overtuigd met zijn plan op basis van de inhoud. Dat is goed ondernemerschap. Ook wij waren niet op alle fronten overtuigd dat het plan ook goed ging werken. Dan is het fantastisch dat het Mondriaan Fonds het lef heeft om dit project toch te steunen. Dat vertrouwen heeft het nodig. Je hebt juist steun nodig bij veelbelovende projecten waar een zeker risico aan vastzit, die ook kunnen mislukken. Maar die als ze slagen ook echt bijzonder zijn."*

### 3.2 De musea aan het woord

Musea en andere culturele instellingen kunnen ook opdrachtgevers binnen deze regeling zijn. Eigenlijk moedigen alle geïnterviewden dit aan, zoals bleek uit hun wens dat ook gevestigde culturele instellingen verantwoordelijkheid nemen voor de promotie van beeldende kunst in de samenleving. Museale opdrachten voor werk buiten de museummuren of in samenwerking met maatschappelijke partners worden dan ook toegejuicht. Bezwaar maken veel geïnterviewden tegen het honoreren van aanvragen voor het vervaardigen van werk binnen de context van tentoonstellingen – de corebusiness van musea. Het bezwaar wordt hoofdzakelijk gemaakt door opdrachtgevers en kunstenaars die zelf werkzaam zijn in de openbare ruimte en dit werkveld drastisch hebben zien krimpen. Liever dan voor primaire taken van musea, zouden zij de bijdragen inzetten voor het realiseren van werk in de openbare ruimte.

De representanten van de musea (en hun eindverslagen) zijn helder: de opdrachten die binnen deze regeling zijn uitgevoerd, leveren heel andere processen op dan een aankoopregeling. De musea zijn en voelen zich betrokken bij de totstandkoming van het werk. Het is werk dat ze anders niet hadden kunnen realiseren, waartoe de tentoonstellingsbudgetten geen mogelijkheid bieden. Het werk is site-specific voor het museum en het museum heeft invloed op de plek en de presentatie van het werk. Dit in tegenstelling tot wat gebruikelijk is bij het lenen of aankopen van een kunstwerk. Ook de betrokken kunstenaars ervaren de processen anders. Meer dan bij een reguliere samenwerking tussen kunstenaar en museum in het kader van een tentoonstelling, schept het opdrachtgeverschap en de intensieve samenwerking een band tussen museum en kunstenaar, die na het project blijft bestaan.

De musea vinden zichzelf goede opdrachtgevers: hun opdrachten en brede (inter)nationale netwerken helpen om eigentijdse beeldende kunst op een hoger podium te zetten. De kunstenaars beamen dat het werken met musea status biedt aan hun werk. De regeling geeft musea tevens de mogelijkheid om gevestigde namen uit de hedendaagse beeldende kunst aan de Collectie Nederland toe te voegen.

De musea zijn het er daarnaast over eens dat ook zij bijdragen aan de zichtbaarheid van de hedendaagse beeldende kunst.

*Doede Hardeman: "Met een relatief klein bedrag van het Mondriaan Fonds wordt er een enorme impuls gegeven aan de betreffende beeldend kunstenaar. In fysieke bezoekersaantallen overtreffen de musea ruimschoots de zichtbaarheid van het werk van bijvoorbeeld Pilgrim of Rooijackers."*

*Tonko Grever: "In Museum van Loon kan hedendaagse kunst nog heel goed choqueren, want daar komt geen hedendaags beeldende kunstpubliek. Dat geldt ook voor de bezoekers van de tentoonstelling over de anatomische les in het Gemeentemuseum Den Haag."*

De musea signaleren ook beperkingen. Deze projecten kosten naast middelen, ook veel tijd en energie. Binnen het dagelijkse reilen en zeilen van het museum is dat niet altijd in te passen. Het vinden van een derde partij als koper van het werk blijkt lastig in dit soort trajecten.

Musea leggen voor de tentoonstellingen verbindingen met partijen buiten het museum. Zo is voor de tentoonstelling van het Gemeentemuseum Den Haag samengewerkt met ziekenhuizen en kunsthistorische partijen. Deze samenwerkingsrelaties worden echter niet gekapitaliseerd in de aanvragen.

De musea en kunstenaars met tentoonstellingsopdrachten vragen het Mondriaan Fonds de mogelijkheid voor musea te behouden om in dit soort projecten te investeren. Omdat de waarde van dit soort projecten zit in het verbinden van verschillende aspecten: het koppelen van de aankoop van nieuw werk aan een tentoonstelling en aan het bereiken van verschillende publieksgroepen. Daarmee versterken de projecten tegelijkertijd de eigen taken van musea en de profilering van Nederlandse hedendaagse kunstenaars. Ook vragen ze het Mondriaan Fonds zo veel mogelijk te stimuleren dat de opdracht tevens de aankoop van het werk door het museum is.

### 3.3 Reacties uit het veld samengevat

#### **De geïnterviewden waarden de regeling**

Alle geïnterviewden waarden dat de regeling opdrachten stimuleert en het werkveld voor de beeldende kunst versterkt en deels verbreedt.

Zij evalueren de projecten en intensieve samenwerking positief. Positief noemen zij ook het gezamenlijk aanvraag doen, onder meer omdat dit betrokkenheid onder alle partijen genereert.

De geïnterviewden zijn positief over matchingsconstructie met het Mondriaan Fonds. Kunstenaars zijn daarnaast positief over het feit dat er geen verplichtingen aan eigen inkomsten of crowdfunding worden gesteld. Dit past volgens hen bij de openheid van de regeling.

#### **De geïnterviewden vragen om aanscherping**

De geïnterviewden zijn van mening dat het Fonds scherper kan formuleren wat de regeling stimuleert, wat het Fonds onder de verschillende kernelementen van de regeling verstaat (waaronder openbaarheid en toegankelijkheid) en wie opdrachtgever kan zijn.

In het geval van opdrachten van kunst- en erfgoedinstellingen wijzen veel geïnterviewden erop dat – meer dan tot nog toe – het juist om *bijzondere* en *niet-reguliere* opdrachten (buiten de primaire taken van deze instellingen) zou moeten gaan.

In het algemeen zien de geïnterviewden graag dat de stimuleringsimpuls van de regeling zich richt op interdisciplinaire en/of intersectorale samenwerking. Dat past naar hun inzien bij de ontwikkelingen van deze tijd.

## 4. De blik van buiten

Naast met betrokkenen van gehonoreerde projecten is er in het onderzoek gesproken met mensen uit het beeldende kunstveld die zicht hebben op de ontwikkelingen en behoeften in dit veld. Het gaat om bemiddelaars die als groep bijeen zijn gekomen en om vier experts die in individuele interviews zijn bevestigd over de Bijdrage Opdrachtgeverschap. Deze twee perspectieven komen in dit hoofdstuk aan het woord.

### 4.1 Bemiddelaars aan het woord

TAAK organiseerde 6 november 2014 een bijeenkomst om de ervaringen met de Bijdrage Opdrachtgeverschap te verkennen. De vijftien aanwezigen (zie bijlage 2) hebben hoofdzakelijk een achtergrond in SKOR of anderszins in kunst in de openbare ruimte. Op twee kunstenaars en een curator na werken alle aanwezigen als bemiddelaar. De kunstenaars hebben beiden meerdere opdrachten binnen de regeling gehonoreerd gekregen. Eén bemiddelaar en één kunstenaar fungeerden tevens als commissielid voor de regeling. Naar aanleiding van de bijeenkomst heeft TAAK het Mondriaan Fonds een brief geschreven. Ik was bij de bijeenkomst aanwezig als observant en heb enkele vragen gesteld. Hieronder mijn impressie.

De aanwezigen waarderen dat het Mondriaan Fonds met de regeling Bijdrage Opdrachtgeverschap financiële ondersteuning biedt aan opdrachtgevers om bijzondere kunstwerken tot stand te laten komen. Maar de nu vaak als zzp'er werkende bemiddelaars zetten ook kritische kanttekeningen bij de regeling Opdrachtgeverschap:

- Het is de bemiddelaars onduidelijk hoe ze in de acquirerende fase aanvragen binnen de regeling kunnen doen.
- De bemiddelaars vinden het onlogisch dat musea ook mogen aanvragen voor werk binnen tentoonstellingen, omdat ze het doel van de regeling in het verlengde van de SKOR-traditie interpreteren. Ze vragen: horen die aanvragen niet thuis bij de museumregelingen van het Mondriaan Fonds?
- De aanwezigen vinden de regeling geen stimuleringsregeling. Door zijn breedte zou de regeling niet als katalysator werken. Hierbij worden verschillende aspecten genoemd:
  - 'In regeling lijken randvoorwaardelijke criteria belangrijker dan criteria die vernieuwing of kwaliteit stimuleren. Daarvoor is publieke toegankelijkheid bijvoorbeeld niet relevant. Want wat als het werk beter geschikt is voor de rand van een terrein, maar er daar minder mensen langs lopen?'

- 'Je wilt bijzondere opdrachten wakker kussen als Fonds, dat gebeurt nu niet.'
- 'De regeling maakt niet duidelijk wat precies de impuls moet zijn.'
- 'Stimuleert de regeling nu opdrachtgeverschap? De regeling appelleert aan niemand in het bijzonder.'
- 'De criteria zijn vloeibaar, multi-interpretabel: wat is openbaarheid, zichtbaarheid, publiek toegankelijk?'
- De aanwezigen vragen zich af of er voldoende commissieleden zijn die kunnen oordelen over openbaarheid, samenwerking en dergelijke.
- Ze zijn bezorgd over de zichtbaarheid van het Mondriaan Fonds en de regelgeving voor potentiële opdrachtgevers. Vinden private of commerciële partijen van buiten de kunst en particulieren uit zichzelf de weg naar het Fonds? Hier achten de aanwezigen de rol van de bemiddelaar (van henzelf) essentieel.

Gevraagd naar hoe de regeling er in hun optiek idealiter uitziet, komen de volgende punten naar boven. Het gaat om het stimuleren en honoreren van opdrachten die:

- buiten de muren van de culturele instellingen vorm krijgen;
- zich richten op publiek dat niet per se om kunst vraagt;
- openbaar zijn (je hoeft er geen kaartje voor te kopen);
- in samenwerking met maatschappelijke partijen tot stand komen.

Zowel culturele instellingen als opdrachtgevers van buiten de kunst kunnen opdrachtgever zijn. In beide gevallen moet het volgens de aanwezigen gaan om een beweging naar buiten: van de culturele instellingen wordt verwacht dat zij buiten de muren van de instelling gaan en zich maatschappelijk verbinden. De maatschappelijke opdrachtgevers geven ruimte aan kunst. In beide gevallen zou het moeten gaan om (risicovolle, uitdagende) kunstprojecten die zonder de regeling niet van de grond komen.

#### *De aanwezigen over bemiddeling*

De aanwezigen noemen de opheffing van SKOR, de krimp van de Rijksakademie en het slinkend aantal CBK's als relevante factoren binnen hun beroepspraktijk. Voor het acquirerende bemiddelingswerk zijn er geen publieke middelen meer. Ook is er meer concurrentie, want bijvoorbeeld ook de resterende CBK's doen hun opdrachtwerk nu met middelen uit de markt. De aanwezigen hebben moeite opdrachten voor elkaar te krijgen en lopen financieel risico. Het bijeenbrengen van een onconventionele kunstopdracht en een opdrachtgever kost tijd. Het blijkt moeilijk om de opdrachtgever te laten betalen voor het voortraject, omdat die de meer-

waarde van kunst aan het verkennen is en bovendien nog niet weet wat voor een werk hij krijgt/koopt. De aanwezige bemiddelaars zien veel partijen afhaken. Lastig vinden ze ook dat op het moment van aanvragen het project nog niet begonnen mag zijn, terwijl ze dan al lange tijd in gesprek zijn met kunstenaars en opdrachtgevers. Al met al ervaren de aanwezigen het als 'moeilijk te verkopen aan de potentiële opdrachtgever'.

De aanwezigen achten het van groot belang dat het voortraject gestimuleerd wordt: dat er partijen – zoals zichzelf en andere bemiddelende partijen – gesteund worden om potentiële opdrachtgevers in positie te krijgen, ook al duurt dat proces, als het kunst in de openbare ruimte betreft, vaak lang. Net zoals bij het Stimuleringsfonds voor de Creatieve Industrie vinden ze dat er bij het Mondriaan Fonds ruimte moet zijn voor en/en: ruimte voor (voor)onderzoek én ruimte voor het uitvoeren van projecten. De aanwezigen stellen een knip in het budget voor. Een deel voor 'Onderzoek en Bemiddelaarschap' waarin doorlopend voor kleine bedragen aangevraagd kan worden voor bemiddelingswerk om dit soort projecten aan te zwengelen. Of voor 'Schetsontwerpen' zodat in het voortraject in elk geval kunstenaars gevraagd kan worden om schetsontwerpen te maken. Het overige deel voor de realisatie van de projecten.

#### *Relatie met het Mondriaan Fonds*

De aanwezigen vragen van het Mondriaan Fonds om een partner te zijn voor bemiddelende aanvragers en voor werk in de openbare ruimte.

Aan de commissie vragen de aanwezigen coulant om te gaan met de criteria bij opdrachtgevers van buiten de kunst. De criteria moeten gewogen worden vanuit de context van de aanvraag: een schoolplein is nu eenmaal minder 'publiek toegankelijk' dan een beeld in een stadspark.

## 4.2 Individuele experts aan het woord

Behalve met bemiddelaars is gesproken met vier personen die vanuit verschillende hoedanigheden bij de beeldende kunst betrokken zijn.

### **Hans van den Ban**

*Beeldend kunstenaar en adviseur beeldende kunst van de Rijksgebouwendienst.*

"De Bijdrage Opdrachtgeverschap is naar mijn idee zeker wenselijk. Goede voorbeelden moeten beloond worden en je kunt het niet aan de markt overlaten. Dan

gaat het kortetermijndenken overheersen en heeft het vaak niet te maken met vooruitgang. Je hebt bemiddelaars naast de marktpartij nodig die de lat omhoog kunnen krijgen: zij analyseren of er een interessantere vraag onder de vraag ligt en zij vinden de juiste kunstenaar erbij. Maar pas op: niet de bemiddelaars verzinnen de opdrachten. De vraag komt van een organisatie, bedrijf of universiteit. In de aanvraag moet duidelijk gemaakt worden dat de juiste bemiddelaar is aangetrokken en hoe die de juiste vraag en juiste kunstenaar boven tafel heeft gekregen. En stel jezelf de vraag: heb je als commissie voldoende kennis van de 'juiste' kunstenaar? Vaak is er een modernistische visie gangbaar in kunstcommissies: ze nemen een kunsthistorische benadering en kijken naar dingen als oorspronkelijkheid en consistentie in het werk. Maar bij veel kunstenaars weet je het niet. Hun karakter leidt tot wisseling in het soort en de kwaliteit van het werk. Dat maakt het interessant, hier kan een goede opdracht juist een goede impuls aan het werk geven. Het Mondriaan Fonds zou ruimte moeten geven aan experiment, aan risico. Wat je als fonds zou willen steunen zijn enerverende opdrachten; onverwachte verbindingen tussen kunst- en niet-kunstpartners; nieuwe opdrachtgevers en nieuwe vormen van bemiddeling. Want het moet wel prikkelen: soms is het een ouderwetse kunstopdracht maar voor een nieuw publiek. Een andere keer geeft een beeldende kunst-mecenas concerten in de stad, die zijn dan niet opzienbarend als kunstvorm, maar nieuw is wel de vorm die vanuit de beeldende kunst met de omgeving wordt gelegd."

### **Jeroen Boomgaard**

*Werkzaam bij de Leerstoel Kunstgeschiedenis van de Nieuwste Tijd, Universiteit van Amsterdam en Lector Kunst en Publieke Ruimte, Gerrit Rietveld Academie.*

"Het veld van kunst in de openbare ruimte is drastisch veranderd. SKOR en veel CBK's zijn weg. Kleine bemiddelingsbureaus en zzp'ers hebben het moeilijk. Bij veel gemeenten staan de uitgaven 'on hold'. Maar ik ben niet somber. Nederland kent een lange, stevige traditie van kunst in de openbare ruimte. Dat blijft. Maar daarom is het ook goed dat het Mondriaan Fonds een Bijdrage Opdrachtgeverschap heeft. Wel heb ik – en anderen in het veld – er vragen bij. Wat zijn de parameters van de opdrachten? En wie zijn de opdrachtgevers? En: in welke rol wordt de kunstenaar gezet? De eerste vraag die een opdrachtgever moet stellen is: wil ik vormgeving of beeldende kunst? Als hij kunst wil, dan moet er binnen de opdracht ruimte zijn voor de kunstenaar als kunstenaar. Nog een vraag: tot waar kan het Fonds sturen? Ik ben van mening dat subsidiegevers betrokken moeten blijven bij de kwaliteit van het ontwerp en aan tafel moeten blijven tijdens de ontwerpfase. Nu

geeft het Fonds fiat aan het schetsontwerp en komt het definitieve ontwerp pas na toekenning tot stand. Is het dan artistiek-inhoudelijk nog steeds interessant genoeg? Het zou goed zijn als het Mondriaan Fonds meer denkt in termen van trajecten met meerdere stappen, waarin op meerdere momenten een beslissing wordt genomen.

Dan is er het punt van de zichtbaarheid. Ik zie dat kunstenaars vaak goed weten te communiceren met publiek: ze kunnen hun werk heel goed toelichten. Maar het project is niet af als het werk er staat. De opdrachtgever is verantwoordelijk voor de ontsluiting ervan. Daarbij geldt dat het publiciteitsplan – meer dan alleen om zichtbaarheid – om betrokkenheid van de omgeving zou moeten gaan. Ook het Mondriaan Fonds moet een rol nemen in het zichtbaar maken van het werk. Het Fonds hoeft zelf geen debatfunctie op zich te nemen, het moet tenslotte ook geen staatskunst worden, maar kan het debat stimuleren door gericht expertise daarop binnen te halen of door partijen in het veld daartoe gericht opdracht te geven.”

#### **Leen Bedaux**

*Curriculum-ontwikkelaar AKV | St Joost, onafhankelijk curator en kunstcriticus.*

“De beeldende kunstsector moet verbreden in zijn oriëntatie, anders is hij over vier jaar helemaal wegbezuinigd. De tendens is intersectorale samenwerking en die zou het Mondriaan Fonds kunnen steunen. Het blijft alleen lastig om de discussie scherp te krijgen: wie is dan precies die andere partij van buiten de kunst met wie samengewerkt wordt? Is een kennisinstituut dat zich met kunst bezighoudt een ‘andere’ partij? Welke rol moet de niet-kunstpartij vervullen? Moet deze opdrachtgever of co-financier zijn of is het genoeg als die partij zich alleen inhoudelijk aan het project committeert? En wat is openbaarheid en publiek toegankelijk? Moet je dat letterlijk nemen? Als dat ook het internet is, dan is alles blijkbaar goed. Over dit soort vragen blijven de meningen altijd verschillen. Ook beoordelingscommissies worden het daarover niet eens.

Een aandachtspunt is de begroting. Bijna ieder fonds heeft een matchingsregeling en stelt andere eisen aan matching. Als je bij meerdere fondsen aanvraagt, is het haast ondoenlijk om aan alle eisen te voldoen. Er zijn de laatste tijd veel kritieken geschreven en verschenen over matchingsgelden. Het is goed als het Fonds zich daar rekenschap van geeft.”

#### **Hartmut Wilkening**

*Beeldend kunstenaar en gastprofessor aan de Universiteit van Paderborn, Duitsland.*

“Door de bezuiniging op kunst in de openbare ruimte is er een heel werkveld weggevallen. Wat nog erger is, is de imagoschade die kunst in de openbare ruimte daardoor heeft geleden. Er is geen aandacht meer bij gemeenten voor beeldende kunst in de openbare ruimte. Ook niet voor bestaand werk en het onderhoud daarvan. Het is van essentieel belang dat er een partij komt die weer een lans breekt voor beeldende kunst in de openbare ruimte. Een partij die tegelijkertijd ook beeldende kunst in samenwerking met andere sectoren stimuleert. Want in die samenwerking word je gedwongen tot nadenken over hoe je als kunstenaar over je werk communiceert en wat de kunst die je maakt communiceert, omdat je daar op een andere taal stuit dan je gewend bent. Een opdracht van een gemeentelijke kunst-commissie of afdeling Culturele Zaken is wat dat betreft veel minder uitdagend dan wanneer je met een zorgcentrum samenwerkt. Het Mondriaan Fonds lijkt mij de aangewezen partij om die impuls te geven. Laat het Fonds zich er wel van bewust zijn dat bemiddeling nodig is, zodat de opdrachten in interessante kunst resulteren en om de soms moeizame processen te begeleiden.”

#### **4.3 De blik van buiten samengevat**

De geïnterviewden die hier de ‘blik van buiten’ vormen, komen in grote mate overeen in hun inschatting van de regeling Opdrachtgeverschap. Ze waarderen dat deze er is en zien een duidelijke rol weggelegd voor het Mondriaan Fonds in het stimuleren van opdrachtgeverschap – vooral onder partijen van buiten de kunst.

Tegelijkertijd constateren de geïnterviewden dat er onduidelijkheid is over verschillende kernelementen van de regeling. Wat wil de regeling stimuleren? Welke opdrachtgevers beoogd de regeling te bereiken? Hoe moeten openbaarheid en publieke toegankelijkheid binnen deze regeling worden geïnterpreteerd? Welke ruimte biedt de regeling aan bemiddeling?

De geïnterviewden adviseren het Fonds om deze kernelementen te verhelderen, bemiddeling te steunen en een (grotere) rol te nemen in het zichtbaar maken van zowel de regeling als van de ontstane kunstwerken. Tevens adviseren zij de beoordelingscommissie voldoende breed te houden.

## 5. Conclusies onderzoek

In het onderstaande voeg ik de inzichten uit de verschillende perspectieven samen tot een conclusie over de werking van de Bijdrage Opdrachtgeverschap.

### **Regeling behaalt haar doelstelling**

De regeling behaalt haar doelstelling. Alle projecten leveren nieuwe werken op, die van betekenis lijken voor het oeuvre van de kunstenaar en de context van de opdrachtgever. De werken worden (voor langere tijd) getoond. Er is sprake van commitment bij de opdrachtgever en samenwerkingspartijen. De projecten leveren intensieve samenwerking op. In alle gevallen ontvangen kunstenaars een vast honorarium of wordt dit verrekend met de aankoop van het werk.

De kracht van de regeling is de openheid: a) iedereen kan in principe opdrachtgever zijn en de opdrachten laten op de meest uiteenlopende plekken beeldende kunst ontstaan, en b) de regeling stelt geen voorwaarden aan de inhoud van het project of de vorm van het samenwerkingsverband.

Verskillende (kern)elementen van de regeling kunnen versterkt en scherper geformuleerd worden om vragen die in het veld blijken te leven, weg te nemen.

### **Wat de regeling al doet, maar sterker, duidelijker kan**

Zoals beoogd bevinden zich publieke en private partijen onder de opdrachtgevers en samenwerkingspartners. Nog ondervetegenwoordigd zijn opdrachtgevers van buiten de cultuursector: publieke partijen van buiten de kunst, commerciële partijen en bedrijven, sociale en maatschappelijke organisaties of instellingen en particuliere opdrachtgevers. Door naast culturele opdrachtgevers de overige opdrachtgevers op deze manier expliciet te benoemen in de communicatie over de regeling, worden er vragen weggenomen die hieromtrent blijken te leven.

Binnen de kunstsector blijkt de regeling beter bekend dan daarbuiten. Het Fonds verricht uiteenlopende inspanningen om de regeling onder de aandacht te brengen. Het Fonds zal manieren moeten blijven ontwikkelen om juist partijen van buiten de kunstsector te bereiken om zo het draagvlak en aanvullende middelen voor de beeldende kunst te blijven verbreden. Een mogelijkheid kan zijn om voorprojecten te financieren in het geval van opdrachtgevers van buiten het beeldende kunstveld.

Door de matchingsconstructie genereert de regeling extra middelen voor de beeldende kunst. Door meer opdrachtgevers van buiten de kunst te engageren kan er een verdere verbreding van middelen plaatsvinden. In de helft van de projecten komt nu alleen cultuurgeld bijeen.

Zoals beoogd is geen enkel werk ontoegankelijk. Door explicieter te omschrijven wat binnen de regeling als 'publieke toegankelijkheid' wordt begrepen, kunnen er vragen weggenomen worden die hieromtrent in het veld blijken te leven.

Opdrachtgevers werken aan zichtbaarheid van het nieuw ontstane werk met name via hun reguliere communicatiekanalen, gericht op de beoogde doelgroepen. Er zijn tot nog toe weinig alternatieve, vernieuwende vormen ingezet. Dit zou het Fonds verder kunnen stimuleren.

De projecten vinden op verschillende plaatsen in Nederland plaats, met een oververtegenwoordiging van de grote en middelgrote steden. Extra aandacht zou uit kunnen gaan naar potentiële aanvragers in het noorden van Nederland.

De breedte van de regeling en de aanvragen, vereist van de commissieleden expertise op uiteenlopende gebieden. Toekomstig mag er nog meer expertise toegevoegd worden over het werkveld en behoeften van opdrachtgevers van buiten de kunst.

De regeling bereikt uiteenlopende kunstenaars en honoreert uiteenlopende projecten. Het is belangrijk om breedte in de gehonoreerde projecten te blijven bewaken en die breedte te blijven communiceren aan het veld.

### **Geen expliciet doel, maar wel opbrengst van de regeling**

- De regeling resulteert in (brede) samenwerkingsverbanden, die vaak interdisciplinair en/of intersectoraal zijn.
- In meer dan de helft van de projecten betekent de opdracht ook de aankoop van het werk door de opdrachtgever.
- De projecten genereren spin-off op verschillende vlakken, inclusief werkgelegenheid voor andere kunstenaars.
- Met de projecten die een thema of sector gemeenschappelijk hebben, verzamelt het Mondriaan Fonds kennis die het kan (laten) bundelen en communiceren aan relevante partijen ter promotie van de regeling en ter verdieping van het debat over deze thema's.



## Bijlage 1 Toelichting onderzoek

### Hoofddoelstelling & -vraag

Doel: beantwoorden van de centrale vraag of de regeling werkt.

Deelvragen:

- Zijn de gehonoreerde projecten succesvol tegen het licht van hun eigen doelstellingen?
- Dragen de gehonoreerde projecten bij aan de zwaartepunten in het beleid van het Mondriaan Fonds (zichtbaarheid, samenwerking en opdrachtgeverschap)?
- Leveren de gehonoreerde projecten genoeg commitment en openbaarheid op om bij te dragen aan de algemene doelstelling van het Mondriaan Fonds: het stimuleren van de ontwikkeling van en het draagvlak voor beeldende kunst en cultureel erfgoed?
- Voldoet de regeling aan de verwachtingen en behoeften van het veld?
- Waar sluit de regeling onvoldoende aan bij de ontwikkelingen in het veld c.q. welke kansen en groeimogelijkheden zijn er voor de regeling te onderscheiden?

Onderzoeksmethode:

- a) Deskresearch – analyse van twintig random geselecteerde gehonoreerde projecten.
- b) Deskresearch – analyse van de inhoudelijke eindverslagen die van negen afgeronde projecten beschikbaar zijn.
- c) Deskresearch – analyse van tien random geselecteerde afgewezen projecten.
- d) Interviews – met de kunstenaars en opdrachtgevers van tien random geselecteerde, gehonoreerde projecten. Er wordt met de kunstenaar en de opdrachtgever afzonderlijk gesproken.

Daarnaast is naar een aantal zaken specifiek gekeken:

### Clustering

Doel: het onderscheiden, indien mogelijk, van clusters van gehonoreerde projecten en toegepaste financieringsmodellen. Om nader inzicht te krijgen in wat is bereikt en welke hiaten er zijn in de toepassing van de regeling tot nu toe.

Vragen:

– Laten de gehonoreerde projecten zich op een of meer manieren samenvoegen tot clusters die makkelijk gecommuniceerd kunnen worden? Zijn de gehonoreerde projecten te clusteren naar bijvoorbeeld: doelstelling; manier waarop er aan zichtbaarheid wordt gewerkt; samenwerkingsmodellen; ontstane publiek-private constructies; toegepaste financieringsmodellen; en/of combinaties van dergelijke indicatoren?

– Hebben bepaalde projecten (of clusters daarvan) wat betreft de (financiële) uitwerking een voorbeeldstellende werking?

– Op welke manier verdiepen de uitkomsten van deze module de bevindingen uit de basisevaluatie met betrekking tot kansen voor de regeling?

Onderzoeksmethode:

- a) Deskresearch – aanvullende analyse van twintig gehonoreerde aanvragen.

### Ontwikkelingen in het veld

Doel: het onderscheiden van de ontwikkelingen die zich voordoen in het veld om de kansen voor de regeling nader te omschrijven.

Vragen:

– Welke ontwikkelingen doen zich voor in het veld die relevant zijn voor de regeling?

– Op welke manier kan de regeling daarop nog beter inspelen?

– Op welke manier verdiepen de uitkomsten van deze module de bevindingen uit de basisevaluatie?

Onderzoeksmethode:

- a) Interviews – met vier partijen die interessant zijn voor de regeling.
- b) Interview – met medewerkers van het Mondriaan Fonds die bij de regeling betrokken zijn.
- c) Deskresearch – literatuur- en beleidsverkenning met betrekking tot ontwikkelingen in de relatie kunst en samenleving.

## **Bijlage 2 Onderzochte projecten en geïnterviewde partijen**

### **Interviews met opdrachtgevers en/of kunstenaars van tien random geselecteerde, gehonoreerde projecten:**

Bart van den Boom  
Mathilde Heyns  
Marieke van der Lippe  
Inge Borsje  
Rory Pilgrim  
Folkert de Jong  
Wouter Klein Velderman  
Annette Harberink  
Krijn de Koning  
Giselle Vegter  
Tijs Rooijackers  
Martine van Kampen  
Doede Hardeman  
Krisztina de Châtel  
Peter Vink  
Wouter Klein Velderman

### **Aanwezigen bij de TAAK-bijeenkomst op 6 november 2014:**

Theo Tegelaers  
Nils van Beek  
Simone Kleinhout  
Petra Heck  
Vincent de Boer  
Nathalie Faber  
Lucas Lenglet  
Ella Derksen  
Anne Reenders  
Véronique Hoedemakers  
Martine van Kampen  
Krijn de Koning  
Nicolette Gast  
Gabi Prechtl  
Paul de Kort

### **Interviews voor 'De blik van buiten':**

Jeroen Boomgaard  
Hans van den Ban  
Leen Bedaux  
Hartmut Wilkening

**Bijlage 3: Facts & Figures: 42 gehonoreerde projecten tussen 2012 en 2014**

**HOEVEEL – januari 2012 t/m juli 2014**

| Projecten                  |           |
|----------------------------|-----------|
| <b>Totaal gehonoreerd:</b> | <b>42</b> |
| <b>Totaal afgewezen:</b>   | <b>45</b> |
| <b>Formeel afgewezen:</b>  | <b>8</b>  |

**WIE**

| Opdrachtgever   | Aantal    |
|---|-----------|
| <b>Culturele opdrachtgevers:</b>                                  |           |
| Kleine culturele stichtingen en verenigingen                      | 16        |
| Museum of presentatie-instelling                                  | 14        |
| Culturele gezelschappen (muziektheater, dans, ...)                | 4         |
| Overige culturele instelling (schouwburg, CBK, ...)               | 2         |
| <b>Niet-culturele opdrachtgevers:</b>                             |           |
| Gemeente of stadsdeel   | 2         |
| Niet culturele opdrachtgevers (kerken, universiteit, natuurderij) | 4         |
| <b>Totaal</b>   | <b>42</b> |

**WAT**

| Wat wordt er gemaakt?   | Aantal projecten |
|---|------------------|
| Werk voor (groep- of solo)tentoonstelling of nieuwe collectiepresentaties   | 14               |
| Werk in de (semi) openbare ruimte (incl. EUR, Keizersrande, buitenplaatsen) | 6                |
| Videokunstwerk/film   | 5                |
| Decorontwerp/installatie voor voorstelling                                  | 4                |
| Ingrepen op gebouwen (ramen, kunst op gevel)                                | 3                |
| Belevingskunstwerk  | 2                |
| Gezamenlijke kunstwerkplaats en werk voor eindpresentatie                   | 1                |
| Totaalontwerp schoolplein   | 1                |
| Boomtuin  | 1                |
| Mobiele sculptuur   | 1                |
| Fotoserie   | 1                |
| Werk voor op festival   | 1                |
| Bouw museum/archief   | 1                |
| Lichtsculptuur  | 1                |
| <b>Totaal</b>   | <b>42</b>        |

**WAAR**

| Waar is de aanvrager gesitueerd? (= meestal ook locatie kunstwerk, m.u.v. toerende werken) | Aantal projecten |
|--|------------------|
| G4   | 17               |
| Overige steden   | 17               |
| Landelijk gebied   | 8                |
| <b>Totaal</b>  | <b>42</b>        |

**WAAR**

| Waar wordt het werk zichtbaar?  | Aantal projecten |
|---|------------------|
| <b>BUITEN – BUITEN ZICHTBAAR</b>  |                  |
| Openbare ruimte   | 7                |
| Private buitenruimte (Verbeke, Gazabo-tuin, buitenplaatsen, bio-dynamische boerderij) | 5                |
| Buitengebied (Diepenheim, Vlissingen, Almere)   | 3                |
| Gevel   | 2                |
| Op buitenfestivals  | 2                |
| Schoolplein   | 1                |
| Kunstroute stedelijk/industrieel gebied   | 1                |
| <b>Subtotaal</b>  | <b>21</b>        |
| <b>BINNEN</b>   |                  |
| In een museum/presentatie-instelling  | 14               |
| Tijdens voorstellingen  | 4                |
| Voormalige fabriekshal  | 2                |
| Filmfestivals   | 2                |
| In een kerk   | 1                |
| Kunstforten   | 1                |
| <b>Subtotaal</b>  | <b>24</b>        |
| <b>Totaal</b>   | <b>45*</b>       |

\*Telt op tot > 42 projecten, omdat sommige op meerdere plekken zichtbaar worden zoals o.a. De Châtel en 07:05:1945:

**WAAR**

| Waar in Nederland?            | Aantal projecten |
|-------------------------------|------------------|
| Noord-Holland                 | 12               |
| Zuid-Holland                  | 12               |
| Noord-Brabant                 | 7                |
| Overijssel                    | 4                |
| Gelderland                    | 2                |
| Limburg                       | 2                |
| Utrecht                       | 1                |
| Zeeland                       | 1                |
| Flevoland                     | 1                |
| Friesland; Groningen; Drenthe | 0                |
| <b>Totaal</b>                 | <b>42</b>        |

**HOEVEEL**

Totale bijdragen Mondriaan Fonds aan 42 gehonoreerde projecten:  
€ 1.894.028

| Hoogte bijdrage Mondriaan Fonds | Aantal projecten |
|---------------------------------|------------------|
| < 15.000                        | 9                |
| 15.001 – 30.000                 | 11               |
| 30.001 – 50.000                 | 11               |
| 50.001 – 100.000                | 8                |
| > 101.000                       | 3                |
| <b>Totaal</b>                   | <b>42</b>        |

## Bijlage 4: Analyse van twintig gehonoreerde projecten

Tabel 1

| Actuele thematiek, ontwikkelingen, vraagstukken  | Aantal    | Projectnamen  |
|--|-----------|---|
| <b><i>Uitdagingen in de kunst/cultuursector:</i></b>   |           |   |
| 1. Relatie leggen tussen de historische collectie en hedendaagse kunst                       | 5         | <i>Museum de Lakenhal; Gemeentemuseum Den Haag; Glasmuseum; Museum van Loon, Gemeentemuseum Den Haag.</i>   |
| 2. Vormgeven 'autonoom engagement'   | 4         | <i>Schouwburg Almere (kunst als vrijplaats en plek voor nieuwe ideeën); Pauluskerk (bevordering van sociale openheid en betrokkenheid tussen kansrijkere en kansarmere Rotterdammers); De Châtel (mensen in middelpunt zetten die vaak over het hoofd gezien worden, maar dagelijks onmisbaar zijn); Erasmus Universiteit (plek creëren waar ideeën/gedachten kunnen worden geuit, die 'gespiegeld' zijn)</i> |
| 3. Onderzoeken vraagstuk archivering/ behoud cultureel erfgoed                               | 1         | <i>Verbeke Foundation</i>   |
| 4. Relatie kunst en wetenschap   | 1         | <i>Large Pendulum Wave</i>  |
| 5. Verbindingen tussen kunstinstelling en samenleving  | 1         | <i>Van Abbemuseum</i>   |
| 6. Interactie kunst en gebruiker/publiek   | 2         | <i>Gemeente Utrecht; DordtYart</i>  |
| 7. Overig/divers   | 3         | <i>Witte de With; Stedelijk Museum Schiedam; CBK/Bilderberg</i>   |
| <b><i>Sociale en fysieke wijktransformatie</i></b>   |           |   |
| 1. Versterking lokale leefbaarheid en samenwerking   | 1         | <i>Stadsdeel West (opdracht van is kroon op dit proces in de Frederik Hendrikbuurt).</i>  |
| 2. Wijkontwikkeling met inzet van kunst/cultuur (snijvlak gentrificatie-creatieve industrie) | 1         | <i>Viewmaster (werk moet voorloper zijn van ontwikkeling van kazerne tot locatie voor cultuurinstellingen)</i>  |
| <b><i>Overige uitdagingen</i></b>  |           |   |
| 1. Natuurbeheersing en -beleving   | 1         | <i>Keizersrande</i>   |
| <b>Totaal</b>  | <b>20</b> |   |

Tabel 2

| Niet-culturele samenwerkingspartner(s)  | Aantal    | Projectnamen   |
|---|-----------|--|
| Alleen school/universiteit/kennisinstituten   | 3         | <i>Gemeente Utrecht; Erasmus Universiteit; Verbeke Foundation</i>  |
| Alleen overheid   | 2         | <i>Stichting Viewmaster; Schouwburg Almere</i>   |
| Alleen commerciële partner(s)   | 2         | <i>DordtYart; Stichting De Châtel</i>  |
| Alleen sociaal-maatschappelijke (of religieuze) organisatie(s)                                  | 1         | <i>Pauluskerk</i>  |
| Alleen particulier(en) ( <i>althans beoogd</i> )  | 1         | <i>Gemeentemuseum Den Haag</i>   |
| Combinatie overheid en commerciële partner(s)   | 2         | <i>CBK Rotterdam/Bilderberg; Stichting Keizersrande</i>  |
| Combinatie overheid en sociaal-maatschappelijke organisatie/s (bijv. wijk/welzijnsorganisaties) | 2         | <i>Stadsdeel West; Van Abbemuseum</i>  |
| Combinatie overheid, commerciële partner(s) en maatschappelijke organisatie(s)                  | 2         | <i>Large Pendulum Wave; 07:05:1945:</i>  |
| Geen maatschappelijke partner(s)  | 5         | <i>Witte de With; Museum de Lakenhal; Stedelijk Museum Schiedam; Museum van Loon; Nationaal Glasmuseum</i> |
| <b>Totaal</b>   | <b>20</b> |  |

Tabel 3

| Financiering  | Specificatie varianten   | Aantal    | Projectnamen  |
|---|--|-----------|---|
| <b><u>Alleen financiering uit cultuursector</u></b>   | Culturele instellingen* + Mondriaan Fonds  | 3         | <i>Van Abbemuseum; Museum van Loon; Gemeentemuseum Den Haag</i> |
|   | Culturele instellingen + cultuurfondsen* (incl. Mondriaan Fonds)   | 2         | <i>Witte de With; Stedelijk Museum Schiedam</i>                 |
|   | Culturele instelling + publieke cultuurgelden** + Mondriaan Fonds  | 1         | <i>Museum de Lakenhal</i>                                       |
|   | Culturele instelling + publieke cultuurgelden + cultuurfondsen (incl. Mondriaan Fonds)                     | 2         | <i>Verbeke Foundation; Glasmuseum</i>                           |
|   | Cultuurfondsen (incl. Mondriaan Fonds) + recettes  | 1         | <i>Stichting De Châtel</i>                                      |
|   | Publieke cultuurgelden + Mondriaan Fonds   | 1         | <i>Schouwburg Almere</i>  |
| <i>Subtotaal</i>  |  | <b>10</b> |   |
| <b><u>Aanvullende financiering uit overige (semi)publieke sector (wijkontwikkeling en onderwijs-gelden)</u></b> | Publiek wijkontwikkelingsgeld + cultuurfondsen (incl. Mondriaan Fonds)                                     | 1         | <i>Stadsdeel West</i>   |
|   | Maatschappelijke gelden + publieke cultuurgelden + Mondriaan Fonds   | 2         | <i>Gemeente Utrecht; DordtYart</i>                              |
|   | Maatschappelijke gelden + Mondriaan Fonds  | 1         | <i>Erasmus Universiteit</i>                                     |
| <i>Subtotaal</i>  |  | <b>4</b>  |   |
| <b><u>Aanvullende financiering door bedrijven of sponsors</u></b>   | Private maatschappelijke gelden + cultuurfondsen (incl. Mondriaan Fonds)                                   | 1         | <i>Pauluskerk</i>   |
|   | Private maatschappelijke gelden + publieke cultuurgelden + cultuurfondsen (incl. Mondriaan Fonds)          | 1         | <i>07:05:1945:</i>  |
|   | Sponsors + publieke cultuurgelden + Mondriaan Fonds  | 2         | <i>Large Pendulum Wave; CBK Rotterdam/Bilderberg</i>            |
| <i>Subtotaal</i>  |  | <b>4</b>  |   |
| <b><u>Combinatie cultuurgelden, maatschappelijke gelden en bedrijfs-sponsoring</u></b>                          | Privaat maatschappelijk geld + overheden + bedrijven + Mondriaan Fonds                                     | 1         | <i>Stichting Keizersrande</i>                                   |
|   | Publiek wijkontwikkelingsgeld + publieke cultuurgelden + cultuurfondsen (incl. Mondriaan Fonds) + sponsors | 1         | <i>Stichting Viewmaster</i>                                     |
| <i>Subtotaal</i>  |  | <b>2</b>  |   |
| <b>Totaal</b>   |  | <b>20</b> |   |

\* Dit zijn zowel private als publieke culturele instellingen of cultuurfondsen.

\*\* Dit zijn o.a. gemeentelijke diensten kunst & cultuur, CBK's, BKV-gelden of andere voor kunst geormerkte publieke middelen.

Tabel 4

| Hoogte honorarium per kunstenaar | Aantal kunstenaars | Projectnamen  |
|----------------------------------|--------------------|---|
| < € 5.000                        | 4                  | <i>Witte de With; Pauluskerk; Stedelijk Museum Schiedam; Museum van Loon</i>  |
| € 5.001 – € 10.000               | 7                  | <i>Stichting Viewmaster; Schouwburg Almere; Stichting De Châtel; Van Abbemuseum; Gemeentemuseum Den Haag; Large Pendulum Wave; Nationaal Glasmuseum</i> |
| € 10.001 – € 20.000              | 6                  | <i>Museum de Lakenhal; Stichting Keizersrande; DordtYart; Verbeke Foundation; 07:05:1945.; Stadsdeel West</i>   |
| € 20.001 – € 30.000              | 2                  | <i>CBK Rotterdam/Bilderberg</i>   |
| > € 30.000                       | 1                  | <i>Erasmus Universiteit</i>   |
| Niet bekend                      | 1                  | <i>Gemeente Utrecht</i>   |
| <b>Totaal</b>                    | <b>20</b>          |   |